

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Академија за судии и јавни обвинители

Напредна обука за новиот ЗКП

МОДУЛ: 3

ГЛАВНА РАСПРАВА

- Прирачник -

2013

Содржината на оваа публикација не мора да значи дека секогаш ги одразува погледите и ставовите на Мисијата на ОБСЕ во Скопје

Подготвиле:

- Љиљана Ивановска Шопова, Судија на Апелационен суд Скопје
- Зоран Димитриевски, Судија на Апелационен суд Скопје
- Момир Маричиќ, член на Совет на јавни обвинители

Редактирале:

- Д-р Гордана Бужаровска, Професор на правниот факултет во Скопје “Јустиниан I”
- Д-р Гордан Калајџиев, Професор на правниот факултет во Скопје “Јустиниан I”

Тим на обучувачи:

- Момир Маричиќ, член на Совет на јавни обвинители
- М-р Јаким Наумов, Адвокат
- Љиљана Ивановска Шопова, Судија на Апелационен суд Скопје
- Зоран Димитриевски, Судија на Апелационен суд Скопје
- Д-р Гордана Бужаровска, Професор на Правниот факултет “Јустиниан I”
- Миле Костадинов, Јавен обвинител на Основно јавно обвинителство Кочани

1. Оцена на обвинителен акт

1.1. Стратегија на одбраната во фаза на оценка на обвинителен акт

Кога станува збор за „*стратегијата на одбраната*“ инволвирани се и останатите теми, како што се пристапот кон доказите, подготовката за фазата на оценка на обвинителниот акт од страна на судијата или советот за оценка на обвинителниот акт, подготовката за воведниот говор и завршниот збор, спогодувањето и признавањето на вината. Подготовката за стратегијата е навистина чувствителен момент во кој бранителот треба да ги објективизира доказите и да направи проценка во која насока да се тргне односно продолжи. Во правниот систем според новиот ЗКП кој реално ќе се базира на еднаквоста на оружјата и еднаквоста на странките во постапката, бранителите ќе мора да донесуваат навистина значајни одлуки од интерес на нивните клиенти, каде треба да изведуваат свои докази во рамки на истражните дејствија на одбраната, а логичен е заклучокот да прашањето за поставување на стратегијата на одбраната, е суштинско прашање за пристапот во работата на бранителот и пристапот во односот со неговиот клиент. Всушност стратегијата на одбраната е темелот на работата на бранителот. Да се влезе во предметот и да се нема стратегија на одбраната, би било некоректно, непрофесионално и нечесно спрема клиентот.

Како клучно се наметнува прашањето: во кој момент да се создаде стратегијата на одбрана? Во врска со тоа особено е битен моментот во фазата на постапката за оценка на обвинителниот акт, во услови кога пред бранителот се поставуваат три клучни прашања и тоа да даде приговор, против обвинителниот акт, обвинетиот да ја признае вината и да се пристапи кон спогодување за видот и висината на санкцијата и многу битниот момент на обелоденување на доказите на одбраната преку давањето на листа на докази на одбраната.

1.2. Ефективна и делотворна одбрана во фазата на испитување на обвинителниот акт

Се поставува прашањето за “одговорната”, а со тоа и за квалитетна одбрана во новата фаза на кривичната постапка според новиот ЗКП – постапка за испитување на обвинителниот акт пред судијата или советот за оценка на обвинителниот акт. Се работи за нова задолжителна фаза во кривичната постапка кај сите кривични дела, независно од нивната тежина. Битно за ова фаза на кривичната постапка, а да во неа странките “ги откриваат доказите”, отвораат простор за дискусија за законитоста на поделните докази, евентуалните пропусти во исказите на странките, односно претпоставката за стандардот на сонението и вината. Ова фаза на постапката завршува, доколку на обвинителството не му е вратено обвинението поради спроведување или дополнење на истрагата, или постапката не е запрена, со потврдување на обвинението што значи со утврдување на подобноста на самиот обвинителен акт за контрадикторно расправање на главната расправа. Од квалитетното застапување од позицијата на одбраната веќе во оваа фаза, што реално првенствено зависи од знаењето и квалитетот на подготвеноста на адвокатот – бранителот најчесто зависи и понатамошната позиција на неговото брането лице – обвинетиот во текот на расправата. Ова ниво на квалитетна подготовка на одбраната го претставува поимот “одговорна на одбрана” во постапувањето пред судијата или советот за оценка на обвинителниот акт.

Начелото на правична (фер) постапка, е едно од основните начела во кривичното процесно, кое своето постоење го наоѓа како во самата норма на законот, така и во јасната и недвосмислено утврдена судска пракса на Европскиот суд за заштита на човековите права, а неговата квалитетна имплементација е потребна во секојдневните кривични постапки кои особено ќе се водат пред судовите во Р. Македонија. Ова начело тесно е поврзано со функцијата на одбраната на обвинетиот во кривичната постапка и заштитата на неговите основни права. Како најчесто обвинетиот е правно неедуцирано лице, кое против себе ја има спротивставената странка – јавниот обвинител, кој освен одредено постоечко стручно знаење (кое е формален услов за превземање на функцијата на јавен обвинител) располага и со можности за ангажирање на бројни репресивни инструменти кои државата му ги става на располагање, станува јасно да всушност адвокатот е токму тоа лице кое во својство на бранител на обвинетиот може квалитетно и рамноправно да му се спротивстави во кривичната постапка на јавниот обвинител, овозможувајќи со тоа правичност во постапката, а со тоа и остварување на едно од темелните начела на кривичната постапка.

Во обид за зајакнување на ова начело, одредбите од новиот ЗКП го прошируваат опсегот на т.н. задолжителна одбрана на обвинетиот од бранител, позиционирајќи го тоа сега на едно место.

1.3. Приговор против обвинителниот акт

Институтот приговор против обвинителниот акт (покрај отфрлањето на кривичната пријава од страна на јавниот обвинител, запирање на истрагата од страна на јавниот обвинител после спроведената истрага) е еден од позначајните законски востановени процесни филтри низ кој треба да помине секој поднесен обвинителен акт од аспект на неговата основаност или неоснованост се со цел за остварување на ефикасна и економична кривична постапка од една страна како основна цел на спроведената реформа на кривичното процесно законодавство во РМ, но и заштита на основните слободи и права на осомничениот. Врзано за тоа реално, е да законските одредби од новелираниот ЗКП, со дилемите кои посебно ќе бидат истакнати во овој модул, дават добра можност и право на осомничениот или неговиот бранител да и со сопствена иницијатива преку поднесувањето на правното средство приговор покрај веќе задолжителната фаза на испитување на обвинителниот акт од судијата или советот за оценка на обвинителниот акт да дадат свој придонес во основите кои се испитуваат во задолжителната контрола на обвинителниот акт.

Осомничениот или неговиот бранител можат да го оспоруваат обвинителниот акт кој сеуште нема стапено во правна сила и со него може да се оспоруват и фактичките и правните причини за постоење на основаното сомнение да осомничениот го сторил кривичното дело кое е предмет на обвинителниот акт но и стандардот на објективен заклучок да постојат доволно докази од кои може да се очекува донесување осудителна пресуда во натамошниот стадиум од постапката – главната расправа.

Новиот ЗКП дава можност на осомничениот да со сопствена иницијатива преку поднесувањето на правното средство приговор да има непосредно влијание на својата процесна позиција, односно да „ и не биде само субјект на кривичната постапка „,

Без сомнение, е да приговорот против обвинителниот акт е правен лек, иако законот не го нарекува таков, а тоа иако нејасно произлегува од одредбата член 130 став 3 од новелираниот ЗКП во смисол на формулацијата да „ рокот за изјавување на правен лек„.

Од причина што според одредбите на ЗКП се одредува да и бранителот може да поднесе приговор, нема пречка да и осомничениот и бранителот поднесат и одвоени приговори, но рокот на приговорот поднесен од страна на бранителот се смета од денот на прием на осомничениот ако тој е на слобода, односно од денот на приемот на обвинителниот акт од страна на бранителот ако осомничениот се наоѓа во притвор или во затвор.

Интересно е да во праксата може да се случи да на осомничениот му биде поставен бранител по службена должност дури после доставувањето на обвинителниот акт на судот, во кој случај осомничениот за фактот да има бранител дознава дури по доставувањето на обвинителниот акт и решението со кое му е поставен бранител по службена должност и во таков случај нема пречка да и осомничениот и бранителот поднесат одвоени приговори против обвинителниот акт.

А. Изјавување на приговор против обвинителниот акт и неговата содржина

Осомничениот против обвинителниот акт во рок од 8 (осум) дена од денот на доставувањето има право да поднесе приговор, за кое право ќе добие поука при врачувањето на обвинителниот акт. Приговор може да поднесе и бранителот на осомничениот, без посебно овластување од осомничениот, но не и против негова волја.

Рокот од осум дена за поднесување на приговорот тече различно, зависно од тоа дали осомничениот се наоѓа во притвор или не. Имено според членот 130 став 3 од ЗКП ако обвинетиот има бранител обвинителниот акт, обвинителниот предлог, приватната тужба и сите одлуки од чие доставување тече рокот за жалба, како и жалбата на противната странка која се доставува заради одговор, ќе му се достават и на бранителот и на обвинетиот.

Во тој случај рокот за изјавување на правен лек, односно одговор на жалбата, **тече од денот на доставата на обвинетиот.**

Ако на обвинетиот му е изречена мерката притвор или е на издржување на казна затвор, **рокот тече од денот на доставата на бранителот.**

Ако писменото треба да се достави до бранителот на обвинетиот, а тој има повеќе бранители, доволно е да се достави до еден од нив.

Кога на обвинетиот му се суди во отсуство, писмената се доставуваат на неговиот бранител и со тоа се смета дека е извршена уредна достава.

Според член 127 став 1 од новелиран ЗКП писмената се доставуваат по пошта, по електронски пат, преку службено лице на државниот орган кој го упатува писменото или непосредно кај тој орган, или преку правно лице со посебни овластувања утврдени со закон.

Исклучиво овластени подносител на приговорот против обвинителниот акт се осомничениот и неговиот бранител, а такви овластувања, за разлика од поднесување на жалба во корист на обвинетиот немаат лицата кои се овластени

да поднесат жалба во корист на обвинетиот. Приговорот поднесен од некое од тие лица судот ќе го отфрли како приговор поднесен од неовластено лице.

Законот не ја пропишува содржината на приговорот против обвинителниот акт, од што произлегува да овластениот подносител на приговорот, освен наводите да приговара против одреден обвинителен акт не мора да ги наведува причините поради кои го поднесува приговорот. Во контекст на ова прашање поради тоа да законот не пропишува да приговорот против обвинителниот акт мора да има одредена содржина: доволен е писмен поднесок од овластено лице до судот (судијата или советот за оценка на обвинителниот акт) да лицето овластено за поднесување на приговор изјавува приговор против обвинителниот акт. Но во праксата од аспект на делотворноста и ефективноста на ова правно средство, секако дека е корисно за подносителот, да бидат наведени причините поради кои се приговара против обвинителниот акт, со цел да биде насочено вниманието на судијата или советот за оценка на обвинителниот акт на околностите поради кои осомничениот и/или бранителот сметаат да треба да се запре кривичната постапка, а посебно ако една од причините, е незаконитоста на собраните докази во текот на истрагата, а се битни за фактичкиот основ на обвинителниот акт.

Овде секако треба да се има предвид членот 333 каде се наведува да на рочиштето за оцена на обвинителниот акт, ако приговор не бил поднесен одбраната може да укаже на доказите кои му одат во корист на осомничениот, на можните пропусти во истражната постапка или на незаконски прибавените докази, при што наведуваат во кој дел го оспоруваат обвинителниот акт, како и појаснувања во насока на постоење на основи за одбивање на обвинителниот акт како неоснован предвидени во член 337 од новелираниот ЗКП. Разбирливо е да подносителот на приговорот во таа насока би требало по правило да ги наведува доказите кои му одат во корист, пропустите во истражната постапка, незаконски прибавените докази, во кој дел се оспорува обвинителниот акт, како и за постоење на основи за одбивање на обвинителниот акт како неоснован. Подносителот на приговорот покрај наведувањето на тие причини може да приговори на ненадлежноста на судот, како и да стави предлог за спојување или раздвојување на постапката.

Значи наведувањето и образложувањето на причините поради кои се поднесува приговорот против обвинителниот акт не е законска обврска на подносителот, но во најголем број на случаеви праксата која следи секако ќе наметне потреба од образложени приговори против обвинителните акти. Образложените наводи на приговорите би биле корисни кога судијата или советот на седница за оценка на обвинителниот акт ќе ги имат предвид приговорите изјавени против обвинителниот акт, но особено и кога судијата или советот за оценка на обвинителниот акт во рамките на нивното дискреционо овластување би одлучиле да одржат рочиште, на кои странките посебно осомничениот како и неговиот бранител ќе добијат можност да дадат дополнителни објаснувања за причините поради кои го поднеле приговорот, а со кои судијата или советот за оценка на обвинителниот акт претходно со приговорот во пишана форма веќе се запознаени, што сигурно ќе го олесни донесувањето на судска одлука од аспект на оценката на обвинителниот акт.

Б. Укажување на пропусти во истрагата

Во ситуација кога истрагата е водена, таа како резултат на предвидените доказни дејствија било од јавниот обвинител или правосудната полиција на која јавниот обвинител и доверил спроведување на одредени доказни дејствија јасно е да резултира со соберени докази. Во собирањето на тие докази, можно е да се претпостави постоење на одредени пропусти, кои би ја довеле во прашање потполноста на сознанието врз основа на соберените докази. Имено, не е тешко да се замисли да јавниот обвинител или правосудната полиција на која тој и доверил спроведување на одредени доказни дејствија се задоволат со еднострано спознанија, без да ја проверат севкупноста на можните спознанија. Во тој случај обвинетиот, односно неговиот бранител има право да укаже на пропустите во истрагата во врска со севкупноста во изведувањето на поделните докази, а што отвара можност на одбраната да се спротивставува на потврдувањето на обвинението.

В. Проблематизирање на законитоста на доказите

Особено важен дел е правото и можноста за проблематизирање на законитоста на доказите врз основа на кои тужителот го темели обвинението.

Првата можност на странките да ја проблематизираат законитоста на доказите во полн опсег на позиционирање е на седницата на судијата односно советот за оценка на обвинителниот акт.. Токму на тоа место одбраната може да го проблематизира прашањето на законитоста на доказните и тоа во однос на вклучената проблематика од член 12 став 2 од ЗКП.

ЗКП за разлика од стариот во оваа фаза пропишува можност во случаи кога тоа е потребно, спроведување на докази поврзани за утврдување на факти за законитости на доказите од т.н. предходно судење за законитоста на доказите. Почитувајќи ја спремноста на судот да се грижи за законитоста на доказите, реално се поставува прашањето дали се работи за “правично судење“ ако во оваа фаза на т.н. предходно судење за законитоста на доказите да одбраната не биде претставена на соодветно правно едуцирано ниво, кое може да го осигура најпрво адвокатот во улога на бранител на обвинетиот. Иако начелно седницата на обвинителниот совет не е замислена како место за контрадикторно расправање за доказите, оваа норма дава исклучок. Ако се работи за потребата за изведување на докази од чија оценка зависи понатамошната оценка за законитоста на доказите, тогаш логично следи контрадикторна постапка, а со тоа и посебно значење на странките. Тешко е да се замисли “правично судење“ без соодветни активности на одбраната, значи бранителот на обвинетиот во контрадикторна постапка за изведување на докази со цел оценка на законитоста на поделни докази.

Квалитетно и успешно укажување и докажаноста да одреден доказ е некаконит, резултира со негово издвојување од списите на предметот и неможноста да со него се аргументира постоењето на основаното сомнение дека одредено лице го направило кривичното дело од обвинението, а што предизвикува евентуална неможност за потврдување на обвинението, а можно е запирање на постапката.

Г. Обврска на разоткривање на доказите

На рочиштето пред судијата односно советот за оценка на обвинителниот акт присутниот јавен обвинител ги изнесува резултатите на претходното истражување, вклучувајќи ги доказите и резултатите на превземените извиди, како и доказите на кои го заснива обвинителниот акт и кои го оправдуваат неговото поднесување. Со тоа јавниот обвинител го изнесува таканареченото “странкарско видување „ на предметот – неговата приказна односно теоријата на случајот. Затоа, јавниот обвинител уште во обвинителниот акт, ги доставува доказите на кои се темели обвинителниот акт и приложува и листа на докази со кои располага и кои има намера да ги изведе пред судот. Суштествено, е да доказите кои укажуваат на невиност или помал степен на вина, или пак претставуваат олеснителни околности за осомничениот се презентираат на осомничениот пред завршувањето на истрагата. Факт, е да за постоењето на овие докази осомничениот дознава уште во ситуацијата од член 302 од новелираниот ЗКП кога јавниот обвинител пред завршувањето на истрагата задолжително го известува осомничениот и му го презентира доказниот материјал кој го собрал во истрагата и тоа како доказите кои се на штета така и доказите кои се во корист на осомничениот. Овој член всушност го регулира прашањето за исполнување на обврската за „разоткривање на доказите,“ од страна на јавниот обвинител кое нешто претставува новина во македонското кривично процесно законодавство, а е важна и во постапката за судска контрола на обвинителниот акт имајќи ја предвид можноста да одбраната во ова фаза од постапката да доставува листа на докази кои има немара да бидат изведени пред судот и тоа како овие докази кои му одат во корист, така и доказите кои се соберени во текот на спроведувањето на истрагата на бранителот односно во текот на истражните дејствија на одбраната.

Правото на осомничениот на разоткривање на доказите од страна на јавниот обвинител е тесно поврзано со претпоставката на невиност на осомничениот од член 6 став 2 од ЕКЧП, а правилата за разоткривање на доказите придонесуваат за остварување на правото на осомничениот да биде известен за природата и причините на обвинувањата и подоцна обвинителниот акт кој се поднесува против него од член 6 став (3) (а) од ЕКЧП, како и правото да испитува или дозволи испитување на сведоците на јавниот обвинител и да се осигура присутност и испитување на сведоците на јавниот обвинител. Поради тоа во странкарски конципираната кривична постапка важно е да се осигура делотворно остварување на правото на одбраната во разоткривање на доказите на јавниот обвинител.

Освен на страна на јавното обвинителство, своевидна обврска на разоткривање на доказите постои и на страна на одбраната дадена како право. Факт е да одбраната до судијата или советот за оценка на обвинителниот акт може да достави листа на докази кои има намера да бидат изведени на главната расправа. Ова листа на докази се доставува до јавниот обвинител. Тука посебно е битно дали одбраната особено располага со докази кои има намера да ги изведе на главната расправа, а се однесуваат на фактите на постоењето на алиби и непресметливост.

Процесното решение во РМ според новелираниот ЗКП во врска со можноста за разоткривање на доказите од страна на одбраната во насока само како право и дадена можност и немање на обврска за разоткривање на сите докази пред јавниот обвинител или судот соберени во текот на истражните дејствија на одбраната дава одговор на неколку важни прашања. На пример тоа е сосем во согласност со привилегијата против самообвинување, односно правото на

молчење и да не се даде исказ кое вклучуваа право на осомничениот да не одговара на прашањата и да не ја изнесува одбраната во кривичната постапка. Според праксата на ЕСЧП, привилегијата против самообвинување се изведува од начелото на правично судење (член 6 став 1 од ЕКЧП) и претпоставката на невиност на осомничениот (член 6 став 2 од ЕКЧП) која, меѓу останатото теретот на докажување за фактите во кривичната постапка го става на терет на јавниот обвинител.

Во Македонското право, што се однесува до доказите на одбраната, па и доказите кои се однесуваат на алиби и непресметливост на осомничениот на страна на одбраната не постои обврска за разоткривање на доказите, туку можност и право да соберените докази или новите докази кои одат во корист на осомничениот соберени во ова фаза од кривичната постапка да ги евидентира во листата на докази која ја доставува до судијата односно советот за оценка на обвинителниот акт, а која листа со доказите се доставува до јавниот обвинител. Но, исто така не постојат лимити на ограничување на одбраната за времето на собирање на докази односно спроведување на истражните дејствија на одбраната кои се спроведуваат и одбраната може да собира докази во целиот тек на кривичната постапка.

1.4. Улогата на судот во оцена на обвинителниот акт

По завршената истрага во фаза на кривичната постапка насловена обвинување во новиот ЗКП, ќе се одлучи и дали поднесениот обвинителен акт ќе се процесуира пред судечкиот суд. Оваа контрола ја врши судот по приговор поднесен од обвинетиот или од бранителот во име на обвинетиот или по службена должност од страна на самиот суд, доколку приговор не е поднесен. Значи секој обвинителен акт подлежи на задолжителна судска оцена, во строго определени законски и временско куси рокови, заради брза и ефикасна постапка што е и интенцијата на новиот ЗКП.

Оваа оцена ја врши судот преку Судија за оцена на обвинителен акт или Советот за оцена на обвинителниот акт. Ваквата функционална надлежност е обусловена од висината на пропишаната кривична санкција за кривичното дело што му се става на терет на осомничениот со поднесениот обвинителен акт. Така доколку за кривичното дело е предвидена казна затвор до 10 години, за постапување е надлежен Судијата за оцена на обвинителниот акт, како судија поединец, а доколку за кривичното дело е предвидена казна затвор од 10 години или потешка казна, надлежен за постапување е Советот за оцена на обвинителниот акт, како совет во состав од тројца судии.

Но овој совет не е совет во состав од тројца судии со определена надлежност од чл.25 (кривичен совет), кој во фаза на постапката за оцена на обвинителниот акт има надлежност да одлучува за предлогот во обвинителниот акт против осомничениот да се определи притвор или претходно определениот притвор да се продолжи или осомничениот да се пушти на слобода или да се определи некоја друга мерка за обезбедување присуство на обвинетиот на главниот претрес, кој тоа го чини во рок од 24 часа од денот на приемот на обвинителниот акт. Имено по приемот на обвинителниот акт со списите во судот, истиот се доставува до Судијата за оцена на обвинителниот акт или Советот за оцена на обвинителниот акт, кој во наведениот случај поради дадениот предлог во

врска со горенаведените мерки за обезбедување присуство, обвинителниот акт со списите ќе го достави на Советот од чл.25 ст.5 и тоа во рок од 24 часа од денот на приемот на обвинителниот акт.

Првичната оценка на обвинителниот акт е оценка дали постојат очигледни технички грешки во обвинителниот акт, кои доколку постојат, обвинителниот акт се враќа на јавниот обвинител заради поправка во законски определен рок од 3 дена, дали за кривичното дело што е предмет на обвинувањето стварно или месно е надлежен судот до кој е поднесен обвинителниот акт или стварно или месно е надлежен некој друг суд во кој случај судијата или Советот за оценка на обвинителниот акт ќе донесат решение со кое судот ќе се огласи за ненадлежен и по правосилноста на решението предметот ќе се достави на надлежниот суд а потоа обвинителниот акт доколку не се донесат претходно наведените одлуки, Судијата или Советот за оценка на обвинителниот акт со поука за право на приговор, истиот ќе му го достави на осомничениот кој е на слобода без одлагање а ако се наоѓа во притвор во рок од 24 часа од приемот на обвинителниот акт кај Судијата или Советот за оценка на обвинителниот акт, со тоа што заедно со обвинителниот акт на осомничениот му се предава и решението со кое се определува притвор при неговото притворање, а определен во оваа фаза на постапката.

Судијата за оценка на обвинителниот акт одлучува самостојно, а Советот за оценка на обвинителниот акт на седница на советот, која се закажува во рок од 8 дена од приемот на приговорот против обвинителниот акт, доколку приговор е поднесен, односно по истекот на рокот за поднесување приговор против обвинителниот акт, доколку приговор не е поднесен.

Пред да се впушти во самата оценка на обвинителниот акт, Судијата или Советот за оценка на обвинителниот акт ја цени навременоста на поднесениот приговор и доколку утврди ненавременост, приговорот ќе го отфрли со решение како ненавремен а цени и дали приговорот е поднесен од овластено лице, па доколку најде дека приговорот не е поднесен од овластено лице, приговорот со решение ќе го отфрли како недозволен. Против наведените решенија не е дозволена жалба.

Доколку не се донесе некое од наведените решенија, Судијата или Советот за оценка на обвинителниот акт ќе пристапат кон оценка на наводите дадени во приговорот против обвинителниот акт и основаноста на обвинителниот акт во однос на списите и доказите приложени кон истиот од страна на јавниот обвинител, односно ако приговор не е поднесен кон оценка на основаноста на обвинителниот акт во однос на списите и доказите приложени кон истиот од страна на јавниот обвинител.

Меѓутоа, по дискрециона оценка Судијата или Советот за оценка на обвинителниот акт може да одлучат да одржат рочиште за оценка на обвинителниот акт. Ова во случај кога ќе оценат дека тоа е потребно или кога во поднесениот приговор против обвинителниот акт осомничениот навел подготвеност за давање изјава за признавање на вината во однос на сите или одделни кривични дела од обвинителниот акт.

Рочиштето се закажува во рок не подолг од 15 дена од приемот на приговорот против обвинителниот акт, односно по истекот на рокот за поднесување приговор против обвинителниот акт.

На рочиштето се повикува јавниот обвинител, осомничениот и бранителот ако осомничениот има бранител.

На рочиштето судијата или Советот за оцена на обвинителниот акт ќе утврдат дали повиканите се присутни и ако се присутни ќе донесе одлука рочиштето да се одржи. Рочиштето ќе го одржи и доколку некој од странките или бранителот не се јави, а уредно е известен за одржување на рочиштето, со претходно предупредување дека недоаѓањето кога се уредно повикани не го одлага одржувањето на рочиштето. Во случај некој од странките или бранителот да не се појави пред судот, а не е уредно известен за одржување на рочиштето, Судијата или Советот за оцена на обвинителниот акт рочиштето ќе го одложат за 15 дена, за кое повторно ќе се повикаат странките и бранителот. Исклучок рочиштето да се одржи во отсуство на осомничениот е да поканата за истиот не можела да му се достави порди промена на адресата.

Откако судијата или Советот ќе утврдат дека се исполнети законските услови за одржување на рочиштето и за тоа ќе донесе процесно решение, му дава збор на јавниот обвинител кој треба накратко да ги изнесе резултатите од истражната постапка, доказите на кои се заснова обвинителниот акт и кои го оправдуваат неговото поднесување. Потоа збор се дава на осомничениот и неговиот бранител кои го образлагаат поднесениот приговор против обвинителниот акт, доколку таков поднеле а доколку приговор не бил поднесен и рочиштето се одржува по оцена на Судијата или Советот за оцена на обвинителниот акт, може да укажат на доказите кои му одат во корист на осомничениот и на можните пропусти во истражната постапка или на незаконски прибавени докази со наведување во кој дел се оспорува обвинителниот акт. На рочиштето исто така може да се поднесе листа на докази кои да се изведат на главната расправа. Јавниот обвинител и бранителот на наводите на спротивната странка може да возвратат само еднаш. По одлука на Судијата или Советот рочиштето завршува. За текот на рочиштето се води записник.

Осомничениот и на рочиштето може да даде изјава дека се чувствува виновен за сите или за одделни кривични дела од обвинителниот акт, па во ваков случај рочиштето за оцена на обвинителен акт понатаму ќе продолжи во рочиште за оцена за признавање на изјава за вина, која доколку биде прифатена и една од странките даде иницијатива за спогодување, а другата се согласи, да започне процес за спогодување, кое доколку е успешно може да резултира со донесување пресуда врз основа на признавање на вина во фаза на оцена на обвинителниот акт.

Судијата или Советот за оцена на обвинителниот акт по одржувањето на седницата односно рочиштето за оцена на обвинителниот акт, донесува одлуки во вид на решение и тоа решение со кое се потврдува обвинителниот акт или решение со кое се одбива обвинителниот акт.

Решение со кое ќе се одбие обвинителниот акт како неоснован во однос на сите или одделни кривични дела ќе се донесе доколку судијата или советот оценат

дека 1) - делото што е предмет на обвинителниот акт не е кривично дело, 2) - постојат околности што ја исклучуваат кривичната одговорност а нема основ за примена на мерки на безбедност, 3) - нема барање од овластен тужител предлог на оштетениот или одобрение од надлежен државен орган ако е тоа потребно според законот или 4) - постојат околности што го исклучуваат гонењето или немаат доволно докази во прилог на обвинението. Решението може да се обжали, во кој случај по жалба одлучува Советот на повисокиот суд, па по правосилноста на донесеното решение, која настапува со истекот на рокот за жалба, односно со денот на донесената одлука на повисокиот суд со која се потврдува решението, списите ќе се достават до јавниот обвинител.

Решението со кое се одобрува обвинителниот акт во целост или делумно мора да биде образложено на начин што да не се прејудицира решавањето на прашањата што ќе бидат предмет на испитување и оцена на главната расправа а при донесување на ова решение судот не е врзан за правната квалификација за делото кое јавниот обвинител ја навел во обвинителниот акт.

Во случај кога не е поднесен приговор против обвинителниот акт, а Судијата односно Советот за оцена на обвинителниот акт не оценил дека има потреба од одржување рочиште, по истек на рокот од 8 дена од доставување на обвинителниот акт на осомничениот, обвинителниот акт го одобрува со клаузула за одобрување.

Со донесеното решение со кое се одобрува обвинителниот акт односно со ставената клаузула за одобрување на обвинителниот акт, обвинителниот акт стапува во сила и истиот, решението за негово одобрување, доставените материјални докази и листа на докази се доставуваат до надлежниот суд- Судијата или претседателот на советот пред кој ќе се одржи главна расправа, а записниците и снимките од испитување на лица сочинети во истражната постапка се враќаат на јавниот обвинител. На ваков начин се става пречка истрагата да влијае на главниот претрес и на Судијата или Советот пред кого ќе се одржи главна расправа му се дава ограничен пристап до доказите собрани во текот на истрагата, односно му се доставуваат записници само за неповторливи дејствија – дејствија кои не можат да се повторат на главната расправа, за да тој биде растеретен по службена должност самиот да го разјаснува случајот и без предубедувања и однапред донесени одредени заклучоци во врска со понатамошното постапување и донесувањето на одлуката за предметот на обвинението.

Инаку, во оваа фаза на постапката Судијата или Советот за оцена на обвинителниот акт по службена должност или на предлог од одбраната ако утврди дека се наоѓаат докази прибавени на незаконит начин или со кршење на слободите и правата утврдени со Уставот на РМ, Законот и меѓународните договори како и доказите произлезени од нив, а кои како такви не можат да се користат и врз нив не може да се заснова судската одлука, како е определено со чл.12 ст.2 од ЗКП, ќе донесе решение за нивно издвојување од списите на предметот, со право на жалба до повисокиот суд, а по правосилноста на решението истите ќе се затворат во посебна обвивка и ќе се достават на чување кај судијата на претходната постапка.

2. Подготовката на главната расправа и сумарен приказ на нејзиниот тек

На самата главна расправа и претходат подготовки за главна расправа каде што во надлежност на судијата поединец или претседателот на советот е закажувањето на главната расправа со определување ден, час и место на истата и која мора да се закаже најдоцна во рок од 30 дена од денот на приемот на обвинителниот акт на судот, а за дела од организираниот криминал најдоцна во рок од 60 дена од денот на приемот на обвинителниот акт во судот, со обврска да се извести претседателот на судот за причините поради кои главната расправа не е закажана во вака строго определениот рок, утврдување дали во списите се наоѓаат записници или известувања кои што согласно Законот треба да се издвојат и донесување решение за издвојување на истите и по правосилноста на решението за издвојување, ги издвои во посебна обвивка и предаде на јавниот обвинител.

Посебна можност на судијата поединец и претседателот на советот дадена со новиот ЗКП, а во функција на временски пократка и со концентрација на докази кои што ќе се изведуваат на главната расправа, релевантни за предметот за кој ќе се расправа, е одбивање на предложените докази за што ќе одлучи со посебно решение во случај на незаконити предлози, нејасни, нецелосни или очигледно насочени кон значително одолжување на постапката, неважни, како и можноста да ги повика странките да дојдат во определен ден во судот за да ги образложат своите предлози односно приговори во однос на предложените докази. Во законот не се наведува дека тоа ќе биде на рочиште, но фактички тоа претставува рочиште на кое што странките и бранителот ќе се изјаснуваат во врска со предлозите односно приговорите на предложените докази, по редослед како што е тоа рочиштето за оцена на обвинителниот акт, со водење записник за текот на таквото рочиште по чие завршување може и да се донесе одлука-решение во врска со дадените предлози за предложените докази што ќе се изведуваат на главната расправа. Донесеното решение со кое се одбива предлогот за изведување на докази мора да биде образложено а по предлог на странките, судијата или советот може да го измени или отповика во подоцнежниот тек на постапката.

Согласно одредбите на новиот ЗКП во делот на главната расправа, постојат повеќе карактеристики кои сублимирано се однесуваат на тоа да:

Главната расправа трае непрекинато, ова подразбира во зависност од сложеноста на предметот, бројот на обвинетите, бројот на кривичните дела, бројот на доказите и други околности да се планира колку време е потребно да трае главната расправа, дали еден, два, три или повеќе дена, па во таа смисла странките и другите учесници кои што ќе присуствуваат на главната расправа да бидат запознаени и да се повикаат во наведените денови. По исклучок истата ќе може да се одложи во определени случаи како што е евентуално недоаѓање на сведок, вештак, вршење увид или реконструкција надвор од главната расправа, испитување на сведок кој што не може да дојде пред судот, измената и проширувањето на обвинението на главната расправа, прибавување нови докази во дополнение на доказна постапка. Ако главната расправа која е одложена се одржува пред ист совет распрвата ќе продолжи а истата ќе почне одново ако се изменил составот на советот или судијата поединец или ако одлагањето траело подолго од 90 дена.

Јавниот обвинител кој е уредно поканет на главната расправа не се јави или не го оправда своето недоаѓање ќе биде казнет за што судот донесува решение кое подлежи на жалба до повисокиот суд.

3. Воведни говори

Главната расправа започнува со воведни говори на странките и бранителот.

По дадените поуки за правата на обвинетите судијата или претседателот на советот ќе го повика обвинетиот да се произнесе во однос на сите кривични дела на обвинението дали се чувствува за виновен или не. Дадената изјава е од значење за понатамошниот тек на главната расправа. Така, доколку обвинетиот доброволно ја признае вината во однос на едно или повеќе кривични дела од обвинението, судијата поединец односно претседателот на советот е должен да испита дали признанието е доброволно, што значи – обвинетиот да е ментално способен да ги сфати своите постапки кога се изјаснува и изјавувањето да не е резултат на закана, ветување за корист или др., освен очекување да добие помала казна и дали обвинетиот е свесен за правните последици од признавањето на вината, за последиците сврзани за имотно правното побарување и трошоците на кривичната постапка, што значи – обвинетиот да го разбира значењето и последиците на изјавата за признавање вина односно последици за донесување пресуда врз основа на признание на вина во текот на главната расправа. Доколку изјавата биде прифатена, во доказната постапка на главната расправа ќе се изведат само оние докази што се однесуваат на одлуката за одредување на видот и определувањето на висината на кривичната санкција. Во однос на пресудата или делот од пресудата што е донесена како резултат на признавањето на вината на обвинетиот во текот на главната расправа, не може да се поднесе жалба поради погрешно утврдена фактичка состојба.

Сите обвинети, доколку такви повеќе ги има, остануваат во судницата од почетокот до завршувањето на главната расправа и секој од обвинетите ги дава своите изјави пред другите сообвинети.

Само по предлог на одбраната се врши испитување на обвинетиот кое започнува со прашање на бранителот а потоа прашања поставуваат обвинителот, оштетениот и сообвинетите, односно врз истиот може да се врши директно, вркстено и дополнително испитување. Фактички тој е доказ на одбраната и затоа ќе биде испитан во доказната постапка кога ќе се изведуваат доказите на одбраната. Но сепак Законот одредува дека доколку на главната расправа обвинетиот не даде исказ или даде поинаков за одделни факти или околности, Јавниот обвинител може да бара да се прочита или репродуцира неговиот исказ даден претходно во истражната постапка согласно со чл.207, и тоа во пракса сигурно ќе биде случај кога обвинетиот на главната расправа нема да биде предложен од страна на одбраната за да биде испитан.

Во присуство на обвинетиот се изведуваат сите докази и постојат само исклучителни околности што бараат посебно оправдување обвинетиот да биде отстранет од главната расправа кога се сослушува сведок.

Предложените докази се изведуваат непосредно на главната расправа пред судот, со можност на спротивставување на аргументите во контрадикторна расправа при што секоја од странките има можност да го презентира своето гледање на случајот по однос на фактите и по однос на правните прашања, секоја од странките има можност да коментира и да ги оспорува аргументите и доказите на другата страна. Странките и на главен претрес продолжуваат да имаат активна улога, која што ја имаат и во текот на предистражната и истражната постапка, па собираат и предлагаат докази, на начин што истата сега се огледа во правото и обврската на главната расправа да ги презентираат собраните докази и доказите што ги предлагаат. Презентирањето на доказите на главната расправа, кога се во прашање вербалните докази, значи дека тие ги испитуваат сведоците, вештаците, техничките советници, обвинетиот/обвинетите и тоа со предвидените начини на испитување согласно чл.383, кој определува дека при изведување на доказите дозволено е директно, вкрстено и дополнително испитување.

Во контекст на горенаведеното, дека предложените докази се изведуваат непосредно на главната расправа, Законот предвидува исклучок од таквото непосредно изведување на доказите и децидно наведува во кој случај ќе се примени ваквиот исклучок. Во првиот случај кога записници за дадени искази на доказното рочиште можат со одлука на судот да се изведат како доказ со читање и репродуцирање, што има оправдување со оглед да изведувањето на доказите на доказното рочиште фактички се врши во контрадикторна постапка, каква што е и на главната расправа. Во вториот случај доколку по започнувањето на главната расправа се појават индиции врз основа на кои може да се заклучи дека сведокот бил изложен на насилство, закана, ветување на пари или друга корист, за да не сведочи или лажно да сведочи на главната расправа, исказите насведокот дадени пред јавниот обвинител во претходната постапка да може со одлука на судот да се изведат како докази. Третиот исклучок се однесува кога записниците за дадени искази пред Јавен обвинител може со одлука на судот да се изведат како доказ со читање или репродуцирање ако лицето кое го дало исказот починало, душевно заболело или покрај сите со Закон предвидени средства за негово пронаоѓање - наредби за приведување, донесено решение за определена мерка притвор, примена на одредби за меѓународна правна помош и др. останало недостапно. Видно, Законот се повикува на строго определени околности на можноста исказите на сведоците дадени пред Јавниот обвинител во претходната постапка да се прочитаат, се разбира со одлука на судот, иако испитувањето на сведоците не може да се замени со читање на записник од негов претходно даден исказ ниту со писмена изјава како и дека исказите на сведоците дадени во истражната постапка пред Јавниот обвинител и изјавите собрани во рамки на дејствијата на одбраната во текот на истражната постапка може да се користат само при вкрстено испрашување или при побивање на изнесени наводи или во одговор на побивање, заради оцена на веродостојноста на исказите дадени на главната расправа, што е една од најзначајните новини во ЗКП..

Испитување на сведоци по пат на телефонска или видео конференција ако се наоѓа на територијата на друга држава. Ова во случај ако сведокот не може да дојде пред суд или доаѓањето му е значително отежнато а неговиот исказ е важен заради што и може да се нареди сведокот да се испита преку видео-конференциска врска на начин определен во ЗКП со чл.82 и 83 или да биде испитан надвор од главната расправа од претседателот на советот или судија член на советот.

Доколку постои изготвен писмен вешт наод и мислење а некоја од странките бара вештото лице да се испита на главната расправа, писмениот наод и мислење ќе бидат прифатени како докажен материјал само доколу вештото лице кое го изработило вештиот наод и мислење дало свој исказ на главната расправа и била дадена можност да биде вкрстено испрашано.

3.1. ВОВЕДНИ ГОВОРИ – ЈАВЕН ОБВИНИТЕЛ

Главната расправа започнува со држење на воведни говори.

Прво зборува тужителот – обвинителот, потоа бранителот или обвинетиот.

Обвинетиот има право да не одржи воведен говор.

Во своите говори странките можат да изнесат кои решавачки факти имаат намера да ги докажуваат,

Да ги изложат доказите што ќе ги изведуваат,

Да ги определат правните прашања по кои ќе расправаат.

Во воведните говори не смеат да се изнесуваат факти за поранешната осудуваност на обвинетиот.

Во воведните говори странките не можат да се изјаснуваат за наводите и понудените докази од спротивната страна.

Ако оштетениот или неговиот полномошник се присутни, предјавуваат имотнoправно барање.

Воведните говори можат да се ограничат од страна на председателот на советот на определено време.

Во текот на воведниот говор обвинителот накратко ќе го изнесе својот става за тоа што се случило, какво е кривичното значење од тоа и со изведување на кои докази ќе се утврдат пооделни правно релевантни факти. При тоа, обвинителот нема да ја изнесува содржината на доказите кои тој ги прибавил во текот на истрагата и чие изведување го предложил бидејќи судијата односно советот таа содржина ќе ја дознае на главната расправа со непосредно изведување на докази. Воведниот говор е презентација на сценариото за изведување на докази на обвинителството, онаа што обвинителот ќе го сработи во текот на доказната постапка. Во суштина тоа е претставување на една теорија на обвинението (концепт, теза) односно начин со кој обвинителот ќе ја докаже основаноста на обвинението. Честопати се вели да уводното излагање е водич или мапа на патот за секој кривичен предмет.

А. Изнесување на докази на кои се темели обвинението е должност на обвинителот.

Законот бара тоа да биде кратко.

Во праксата особено ќе се истакнува потребата да воведниот говор на обвинителот да биде ефектен.

За таа цел од големо е значење да обвинителот докажете на кои го темели своето обвинение ги представи на начин со кој ќе ја истакне нивната цврстина.

Меѓутоа, тој краток приказ на докази на кои се темели обвинението мора да биде веродостоен.

Обвинителот во секој момент мора да биде свестен да одлуката за доказната вредност или не на одлучувачките факти ја донесува професионален судија, односно советот составен од професионални судии и судии поротници и тоа откако доказите ќе бидат изведени на главната расправа во рамките на доказната постапка.

Откако обвинителот накратко ќе ги изнесе доказите на кои го темели обвинението, обвинетиот или бранителот или двајцата еден во рамките на материјалното право на одбрана, а другиот во рамките на формалното право на одбрана можат да дадат воведен говор да го изложат својот став како став на одбраната, дај кажат својата приказна базирана на подготовката на теоријата на случајот и накратко да изнесат докази кои ќе ги понудат во својата одбрана во поткрепа на својата теорија на случајот.

3.2. Воведен говор на одбраната

Првенствено треба да се нагласи да еден од основните предуслови за добар воведен говор, е да бранителот добро го познава случајот на својот клиент, што значи да биде запознаен со сите детали на случајот. Во компаративната пракса посебно пред меѓународните судови иако во кривичните предмети вообичаена пракса е да јавното обвинителство дава воведен говор, а одбраната иако ја има таа можност, ретко ја користи. Воведниот говор одбраната обично го дава после изведувањето на сите докази на обвинителството, односно пред почетокот на изведување на доказите од одбраната, макар да воведниот говор може да се одржи и веднаш после воведниот говор на јавниот обвинител.

А. Целта на воведниот говор

Секако дека е навистина важно да се даде воведен говор да судечкиот судија или советот би знаел во која насока ќе оди предметот. Тој пат можеме да го споредиме со патување. На пример може да се каже: да би го докажал својот случај ќе го сторам следново ... ќе повикам одредени сведоци на одредени околности, ќе изведам одредени материјални докази кои ги потврдуваат тврдењата и слично. Но особено, е важно да претходно адвокатот се има запознаено со она што сведокот ќе го сведочи како сведок на одбраната. На пример ако како теорија на случајот на одбраната, е алиби ќе кажете сведокот ХХ ќе каже да мојот клиент не бил на местото на криминалниот настан во назначеното време. Одржувањето на воведниот говор е битно затоа што во првите десет минути од сослушувањето на сведокот судијата не знае што сакате да постигнете со тој сведок. Од друга страна

ако се одржи воведен говор, судијата ќе знае што сакате да постигнете со одредениот сведок. Изнесувањето на воведниот говор е зборување на приказна која мора да оди по хронолошки ред. Но особено е значајно да адвокатот мора да биде подготвен, да го познава случајот, добро да е запознаен со обвинението, изјавите од истрагата, како и да ги има констатирано контрадикторностите на сведоците на спротивната страна. Воведниот говор се изведува со кажување на приказна во која посебно треба да се објасни тоа за што ќе стане збор во текот на изнесувањето на доказите на одбраната во доказната постапка.

Во секој случај неопходно е да адвокатот има тема и теорија на одбраната. Темата не е правна категорија, туку може да се каже да е повеќе поетичко-литературна конструкција на вашиот случај. Теоријата е основ на одбраната на адвокатот. Таа мора да ја подржува темата. Теоријата се заснива на сфаќањето на адвокатот зошто неговиот клиент не би требало да биде кривично одговорен и казнет. Додека тоа го работи адвокатот ги изнесува јаките страни во неговиот случај. Но исто така и слаби точки во случајот кои истовремено се јаки точки на спротивната странка. Овие слаби точки адвокатот мора да ги објасни. Битно е да се нагласи да адвокатот не треба да ветува нешто што подоцна нема да може да го исполни. Адвокатот не може да знае дали она што го презентира ќе го ослободи неговиот клиент – таа одлука ја донесува судечкиот судија или советот. Секако дека адвокатот треба да внимава да не се доведе во ситуација да судот не му верува кога следниот пат ќе излезе пред него. Секој адвокат особено треба да внимава да во никој случај не го искомпромитира својот кредибилитет, што значи да е нужно да не биде крајно самоуверен. Доколку за тоа постои можност пожелно е адвокатот да користи визуелни помагала при презентацијата на воведниот говор затоа што сликата вреди илјада зборови (тоа можат да бидат слики, одредени панои и слично). Адвокатот во никој случај не треба да извлекува заклучоци – аргументација тоа треба да биде оставено за крај за завршниот збор. Може да се споменува правото кое е релевантно и применливо за случајот кој адвокатот го застапува. Обично со воведниот говор започнува доказната постапка на одбраната затоа воведниот говор се нарекува мапа по која ќе оди одбраната во доказната постапка. Воведниот говор мора да биде краток и јасен и што пократок со временско траење отприлика десет до петнаесет минути.

Целта на воведниот говор е да судечкиот судија или совет се запознаат по кој пат адвокатот има намера да ги води во рамките на случајот. Техниката на изведување на воведните говори се состои од следниве делови:

1. Адвокатот треба да ја каже својата приказна, не треба да се рецитира она што е напишано, мора да се има тема и теорија и да се претстават клучните сведоци;
2. Адвокатот треба да ги предвиди и да ги елиминира слабите страни.
3. Адвокатот уште во овој момент треба да ги има елементите на завршниот збор;
4. Адвокатот не смее да претерува;
5. Да се користи драма-визуелни помагала;
6. Адвокатот не треба да уверува, туку да даде факти, а не заклучоци;
7. Пожелно е да се расправи за правото;
8. Да се внимава да со воведните говори започнува главната расправа;
9. Адвокатот треба да биде краток во својот воведен говор.

Воведен говор на одбраната
Power point презентација

Вежба: Давање на воведен говор

Опис на вежба :
Вежбата ја спроведува

4. Начини и редослед на испитување (член 384)

Методологија: Power point презентација

Едукаторот ги претставува начините на испитување, вклучувајќи ги темите: директно испитување, вкрстено испитување, дискредитирање на сведок, дополнително испитување, испитување на непријателски сведок, испитување на обвинет, можни приговори при испитувањето и доказни правила при испитувањето

Траење: 90 минути

При изведувањето на доказите на главната расправа, во текот на доказната постапка, дозволено е директно, вкрстено и дополнително испитување. **Директно испитување** го врши странката која го предложила сведокот, вештакот или техничкиот советник, **вкрстено испитување** го врши спротивната страна и **дополнително испитување** кое повторно го врши страната која го повикала тој сведок, вештак или технички советник и прашањата што се поставуваат при ова испитување се ограничени на прашањата поставени во текот на испитувањето на спротивната страна.

По завршувањето на испитувањето од странките, претседателот и членовите на советот можат да поставуваат прашања на сведокот, вештакот или техничкиот советник. Оваа одредба треба да се толкува во смисла дека поставените прашања од судот треба да се лимитирани и да бидат во функција на доразјаснување на одредени нејасни и непрецизно формулирани изјави на испитуваните лица.

5. Директно испитување, техники и практики

Директното испитување го врши страната што го предложила сведокот, .

формат - наративен дијалог во форма на разговор

Кривичен случај не се добива поради детектирани слабости на противникот, туку поради силната со која се презентираат аргументите. Токму затоа директното испитување е одлучувачки фактор за исходот на случајот.

При директното испитување лицето што ги поставува прашањата – застапникот на обвинението или одбраната (во понатамошниот текст – застапникот) врши испитување на сопствениот сведок, вештак или технички советник (во понатамошниот текст заради поедноставување ќе се користи изразот „сведокот“) што тој го предложил. Тоа е метод преку кој застапникот **ја поддржува својата теорија на случајот** преку распит на сопствените сведоци. Теорија на случај е логична убедлива приказна за тоа што се случило од аспект на обвинителот или одбраната. За обвинителот теоријата на случај е вметната во обвинението. За одбраната теоријата на случај ќе настане тогаш кога ќе има можност да ги анализира доказите на обвинителството, да спроведе своја истрага и да се сретне со клиентот и сведоците.

5.1. Дали да се повика сведокот за директно испрашување?

Застапникот треба да ја знае целта што сака да ја постигне со испитувањето. При носењето на стратешката одлука за тоа дали одреден сведок треба да се појави пред судот или не, застапникот треба да размисли каква би била успешноста со и без покана и распит на конкретниот сведок. Кога еден сведок ќе биде повикан да сведочи пред судот, во тој случај всушност застапникот се обидува од неговото сведочење да извлече одредени докази во поддршка на сопствената теорија на конкретниот случај. Одлуката на адвокатот на одбраната за тоа дали да повика одреден сведок или не вообичаено зависи од јачината или слабоста на доказите и сведоците повикани од страна на обвинителството.

Кога одлучува дали да повика одреден сведок или не, застапникот треба предвид треба да ги земе следниве елементи:

1. Кој од двата пристапи кон докажувањето на сопствените тврдења (со или без тој сведок) е **победлив**?
2. Дали сведочењето на тој сведок оди **во корист** на докажувањето на севкупната теорија и пристап избрани во конкретниот случај?
3. Каква **доказна вредност** ќе има неговиот исказ - дали сведокот има кредибилитет и дали е непристрасен, бидејќи треба да се има предвид дека сведокот ќе се соочи со вкрстено испитување и побивање, односно дискредитација?
4. Дали она што ќе го каже сведокот може да биде **потврдено и преку сведочењата на други сведоци или материјални докази**?
5. Колку ќе биде **успешен** сведокот кога ќе се соочи со вкрстено испитување?

5.2. Подготвување на сведокот за директно испитување

Од особено значење е претходна подготовка на сведокот. Поминете одредено време со сведокот, интервјуирајте го и соберете колку што е можно повеќе детали.

Укажете му на сведокот дека:

- треба да одговара на прашањата полека, без брзање,
- ако не го разбрал прашањето да побара објаснување,

- да одговара на прашањата со едноставен јазик, односно одговорите да бидат едноставни и да не дава информации доброволно,
- да не претпоставува, тоа значи ако не знае или не се сеќава, да го каже тоа,
- секогаш да ја кажува вистината,

Откако застапникот ќе ги утврди причините за повикување на одреден сведок, тој или таа треба да ги дефинира елементите кои сака да ги потенцира и посочи за време на судскиот процес. Застапникот треба да изготви список на ваквите елементи според нивната важност, истите да ги групира според поглавја или сегменти во согласност со планот за директно испитување на сведокот и конечно, таквите поглавја да ги реорганизира на начин кој би овозможил да се обезбеди најсигурно и убедливо сведочење од страна на сведокот. Се разбира, притоа застапникот мора да се обиде да ги предвиди сите прашања кои би биле поставени за време на вкрстеното испитување од другата страна, како и да ги предвиди очекуваните одговори што би ги имал сведокот за таквите прашања при неговото вкрстено испитување. Тоа би било можно само доколку застапникот посвети доволно време и енергија на деталната анализа и подготовка на самото сведочење од страна на сведокот.

Откако застапникот ќе утврди што е она што сака да го постигне преку конкретниот сведок треба да го утврди најефективниот редослед на прашањата преку кој ќе се обезбеди максимален ефект од кажувањата на сведокот, како и минимална изложеност на сведокот на опасностите кои произлегуваат од вкрстеното испитување.

При директното испитување се поставуваат т.н. отворени прашања:

КОЈ, ШТО, КАДЕ, КОГА, ЗОШТО, КАКО, ОПИШЕТЕ, ОБЈАСНЕТЕ, значи, се поставуваат прашања за да се визуелизира односно да се прикаже настанот преку раскажување.

Организација на прашањата:

КОЈ – личен бекграунд на сведокот
КАДЕ и КОГА – опишете на сцената
ШТО – опишете го дејствието

Имајќи предвид дека наведувачките прашања се забранети при директното испитување, освен во случаите кога има потреба да се појаснат изјавите на сведокот (член 384 став 2 од ЗКП) најдобриот начин сведокот да се насочи во одреден правец, е да се употребуваат

"тематски реченици" или "насловни реченици",

со кои се дава вовед во конкретната тема. На пример: "Ајде да поразговараме за...", или "Да ви обрнам внимание на ситуацијата кога...". Ваквите **транзициони реченици** се од голема помош за насочување на текот и правецот на директното испитување.

Застапникот на обвинението или одбраната треба да го организира директното испитување на начин така што секој дел или поглавје од истото да биде релевантен и соодветен, како во однос на содржината така и во однос на редоследот, а комплетно и во однос на претходниот и делот кој следи.

Секое поглавје треба да има конкретна причина односно цел во однос на резултатот кој треба да се постигне. Застапникот мора да знае која е поентата која сака да ја постигне со секое поглавје. Застапникот треба да размисли за вкрстеното испитување, како и за сите можни основи за побивање, односно дискредитација на сведокот. Потоа треба да се обиде да ги намали ефектите од прашањата на другата страна со тоа што ќе побара од сведокот да ги опише и објасни потенцијалните прашања и теми, кои би можеле да бидат проблематични и штетни.

Кога испитувачот ќе заврши со директното испитување на сведокот,

НЕ БИ ТРЕБАЛО ДА ОСТАНАТ НЕОДГОВОРЕНИ ПРАШАЊА.

Не треба да остане ништо за што би прашувала спротивната страна. Повторно, тоа може да се постигне само ако застапникот одлично го познава конкретниот случај и има развиено стратегија во која е познато дека секое прашање за секој сведок е поврзано со севкупната теорија и пристап кон случајот, воведното излагање, вкрстеното испитување и завршните зборови.

Испитувачот согласно својата теорија на случајот и утврдената стратегија, **да ги дефинира директните прашања**, а потоа да се сретне со сведокот со цел да го подготви за самиот акт на сведочење.

Корисно е на сведокот однапред да му се објасни што конкретно ќе се случува во судницата. На пример, каде сведокот ќе седи, како се очекува да изгледа испитувањето, за кои прашања и теми застапникот очекува сведокот да биде испитуван, како директно, така и за време на вкрстеното испитување и која е целта што застапникот сака да ја оствари преку сведокот. Колку подобро сведокот разбере што е она што застапникот сака да го постигне, толку помалку "мистично" ќе му изгледа самата судница и толку подобро сведокот ќе биде подготвен за директното и вкрстеното испитување. На сведокот посочете му колку е важно добро да ги слуша прашањата и потоа, на секое од нив да одговара директно, кратко и што поискрено. Подгответе го сведокот за вкрстеното испитување со тоа што ќе спроведете "генерална проба" од истото. Уверете се дека притоа ќе ги поставите сите тешки и проблематични прашања. На сведокот потенцирајте му ја важноста за давање сосема точни и прецизни одговори, без разлика дали се работи за директно или вкрстено испитување.

Директното испитување претставува можност со која на судиите им се овозможува да ја доживеат реалноста од перспектива на испитувачот пренесена преку испитуваното лице.

Сведокот започнува да ја раскажува приказната, а ние сакаме приказната да биде раскажана на ОРГАНИЗИРАН И ФОКУСИРАН НАЧИН, така што **судиите ќе можат да ги слушнат важните факти и да го препознаат нивното значење**. Со подготовка и внимателни прашања, можеме да ги зголемиме шансите за сведокот да биде ефективен во однос на релевантните информации.

Бидете едноставни - Со неколку детали што ќе ги каже сведокот ќе го убедите судијата дека сведокот знае што зборува, но премногу детали се здодевни и тоа придонесува да се заборави што е важно, или пак може да придонесе слушателот да престане да ве слуша. ВНИМАНИЕТО на возрастните лица значително се намалува по

само 15-20 минути. Затоа треба однапред да одлучите што е клучно во сведочењето на сведокот, да навлезете во тоа и да го развиете, а потоа да запрете. Најчесто, последното прашање треба да ја објасни причината поради која Вие сте го предложиле овој сведок. Илустративно, ако сведокот Х.У. сте го предложиле за да потврди алиби, односно да ја потврди околноста дека на 15.11.2005 година Н.Н. не можел да учествува во разбојништвото на Експозитурата на ХХ Банка затоа што во тој момент бил заедно со својата девојка М.К, прашањето би било – „И конечно, госпоѓице К. во колку часот Вие и Н.Н го напуштивте станот.....“

5.3. Директно испитување од аспект на адвокатот

И овде посебно треба да се нагласи да адвокатот не може ниту директно ниту вкрстено да испитува ако пред тоа не извршил добра подготовка на случајот.

Во текот на директното испитување сведокот зборува за она што се случило на негов својствен начин. Преку тој сведок адвокатот може да заклучи кои се неговите јаки и слаби страни во случајот. Адвокатот во секој случај потребно е да ги поставува само оние прашања кои се релевантни за неговиот случај.

Битно е да се нагласи да многу сведоци никогаш не биле на суд, многу од нив се исплашени, не се снаоѓаат во просторот, не знаат каде треба да седнат, па странката која го повикала сведокот треба да стори се она што е потребно да сведокот во судницата се чувствува лагодно. После давањето на генералиите (личните податоци) и идентификацијата, не треба веднаш да се започне со прашања за предметниот настан. Сведокот треба да се воведо во својата приказка. Треба однапред да се знае што секој сведок ќе каже. Од тие причини е неопходно да адвокатот се сретне со сведокот пред сведочењето, а основната цел на таа средба треба да биде адвокатот да се убеди дека приказната на сведокот ќе ја поткрепи приказната на клиентот. Адвокатот треба да го праша сведокот нешто за неговиот живот, работа, семејство и таканатаму. Таквите прашања се ирелевантни за случајот но тие имаат за цел да го релаксират сведокот. Со ова исто така адвокатот на судечкиот судија или советот ќе покаже дека се работи за одговорен и човек со кредибилитет. Тоа во практиката најчесто ќе се прави со експертите, вештаците, со тоа да нивната позадина и биографија адвокатот треба темелно да ја испита, затоа што се презентира и утврдува пред судот нивната експертиза. Со вакви прашања се гради кредибилитетот на сведокот.

После ваквиот пристап, адвокатот поставува прашања по хронолошки ред, од почетокот на настанот до крај. Прашањата треба да бидат кратки и што е можно поедноставни. Адвокатот треба да сака од сведокот да ги објасни околностите под кои одредениот настан се случил, а со цел да сведокот ја опише критичната ситуација. Тогаш сведокот би го опишал тој настан, но во секој случај најдобро е ако сведокот настанот го опишува чекор по чекор, прашање по прашање. Треба адвокатот да внимава затоа што кога сведокот ќе објаснува што се случило, ќе се појават одредени празнини таканаречени дупки. Мора да се постават насочени прашања со цел таквите празнини да бидат пополнети доколку е потребно уште нешто да биде појаснето. Адвокатот треба да ги напише прашањата за себе однапред, но не треба слепо да се придржува кон нив. Адвокатот треба внимателно да го чуе одговорот и да го постави следното прашање, а ако нешто останало нејасно, треба да се потруди да преку следните прашања биде разјаснета приказката затоа што судот не знае како нешто се случило, но адвокатот треба да знае затоа што особено е значајно да биде подготвен за

случајот. Прашањата треба да бидат јасни, едноставни и кратки. Ако адвокатот постави повеќе прашања во едно и сведокот и судот ќе бидат збунети. Ако прашањето кое адвокатот има намера да го постави е составено повеќе од осум зборови, веројатно ќе постави посложено прашање. За адвокатот е битно да користи секојдневен едноставен начин, едноставни зборови. Со цел да се избегнат наведувачки прашања, адвокатот треба да поставува директни прашања. Факт, е да адвокатот во директното испитување би се занимавал со конкретни, релевантни работи во случајот и во таков случај нема потреба да се наведува сведокот на одговор. Адвокатот треба во директното испитување употребува прашања како што се на пример: што ?, зошто ?, каде ?, кому ?, објасни ?, опиши ?, презентирај ? и така натаму. На тој начин поставените прашања се од значење за адвокатот затоа што ќе ја избегне можноста да добие приговор за евентуално поставени наведувачки прашања. Тука особено е потребно да се нагласи и да е битно да адвокатот сфати да тој не сведочи, туку да тоа го прави сведокот.

5.4. Правила за испитувачот:

- Поставувајте не-наведувачки прашања.
- Организирајте го сведочењето на начин што ќе поставите хронологија, а сведокот ќе кажува што се случило по хронолошки, но и логичен редослед.
- Не поставувајте прашања за кои не знаете што ќе одговори сведокот.
- Без разлика дали се работи за директно или вкрстено испитување **ПОСТАВУВАЈТЕ КРАТКИ, ЕДНОСТАВНИ И РАЗБИРЛИВИ ПРАШАЊА**, бидејќи во спротивно при директното испитување ќе се зголеми несигурноста и возмениреноста на сведокот, а при вкрстеното испитување, сложените прашања и расправи му даваат можност на сведокот да ги избегне вистинските одговори и конечно, многу е важно судиите да ги разбираат прашањата за да можат добро да го следат текот на испитувањето.
- Доколку испитувачот знае дека вкрстеното испитување ќе резултира со неповолни информации, тој треба да се обиде истите да ги извлече од сведокот уште за време на директното испитување. Општо правило е дека најдобро е **сите неповолни информации да излезат на површина за време на директното испитување** со цел да се избегне впечатокот дека некој се обидува нешто да скрие и да му се овозможи на сведокот да го објасни својот одговор.
- Испитувачот внимателот да го слуша одговорот на сведокот, а не да размислува за следното прашање додека сведокот одговара.

5.5. Подготовка на вештото лице за директното испитување

Вештото лице се смета за експерт поради неговото специјализирано знаење кое вообичаено не му е познато на обичниот човек – вклучувајќи ги странките и судот. Вообичаено, се користи специфична терминологија која често знае да биде збунувачка и неразбирлива. Темата на дискусија може да вклучува различни научни полиња, компликувани формули и несфатливи тестови. Сето ова може, а вообичаено и предизвикува проблеми, не само за страните кои го повикале или се конфронтираат со вештото лице, туку исто така и за судиите, кои ја имаат крајната задача на

утврдување на фактите и соодветната примена на законот. Токму затоа, страната која го повикала вештото лице, како едно општо правило, би требала да се подготви на следниов начин:

А. Станете мини експерт

Научете колку е можно повеќе за конкретната сфера на експертиза. Застапникот треба да седне со експертот и да ги продискутира сите области во конкретната сфера на експертиза кои се релевантни за случајот и тоа, тргнувајќи од општото кон конкретното. Доколку се вршени некакви тестови, застапникот треба да се запознае со користените методи и причините за таквите тестови. Треба да се изготви и список на сите расположиви информации (разгледани докази) испитани докази. Треба да се обезбеди објаснување за сите расположиви мислења и евентуални спротивставени мислења. Треба да се размисли и да се знае сè, без разлика дали ќе биде подоцна прифатено или одбиено, заедно со соодветните причини за истото.

Б. Поедноставете ги работите

Како и во случајот со било кој друг сведок, вештакот има одредена приказна (дел од севкупната приказна) за раскажување. Тоа треба да се стори на едноставен и директен начин. Треба да се користи вообичаениот начин на говор и терминологија, така што таквото сведочење да може да го следи и разбере и секој необразован човек. Сите специјални и научни термини кои се употребуваат, треба да бидат дефинирани и објаснети.

Воведно, треба да се постават детални прашања во врска со историјатот на вештото лице, неговото професионално искуство, претходните случаи на кои има работено или за кои има сведочено, континуираното образование со кое се стекнал, со цел постојано да биде на врвот во конкретната сфера на експертиза итн.

Сведоштвото (приказната) треба да има

почеток – **што било испитувано** / разгледано и **зошто**,

средина – **каков вид испитувања** / тестови се извршени и **зошто**, и

крај – **кои биле резултатите** и зошто се тие важни и **како можат да помогнат за разрешување на битните прашања** кои се поставуваат пред судскиот совет.

В. Обидете се да го предвидите вкрстеното испитување.

Доброто директно испитување на вештото лице треба да се обиде да го предвиди вкрстеното испитување кое што следи и да се обиде да ги намали штетните ефекти од истото преку покривање на оние прашања кои веројатно ќе бидат потегнати од спротивставената страна. Впрочем, тоа е и општо правило, за било кој друг сведок.

Застапникот треба да го праша вештото лице за постоењето на евентуални слабости во неговите наоди/сведочење. Можат да постојат и некои ограничувања во случаите кога сето ова би имало негативен ефект врз способноста на вештакот

да даде целосно и правично дефинитивно мислење кое не би било предмет на оспорување. Таквите ограничувања можат да бидат резултат на слабите истражни напори, загубени докази, одлагања при лоцирањето на доказите итн. Генерално, таквите ограничувања не се резултат на грешки и вина на вештакот и често тие не се фатално штетни во однос на крајните заклучоци утврдени од страна на вештото лице. Како и да е, воопшто нема смисла застапникот да се обидува да ги избегне ваквите ограничувања при директното испитување, имајќи предвид дека добро подготвената спротивна страна ќе се повика на истите за време на вкрстеното испитување, на тој начин намалувајќи го кредибилитетот на вештото лице, а индиректно очигледно и кредибилитетот на застапникот.

Г. Воведни напомени за испитување на вештак

На испитувањето на вештакот претходи предупредување да наодот и мислењето мора да го изнесе на најдобар можен начин и во склад со вештината и правилата на својата струка, како и предупредување да давање лажен исказ за наодот и мислењето претставува кривично дело давање на лажен исказ.

Наодот и мислењето на вештакот мора да биде усмено изложено на главниот претрес како вештакот би можел да биде испитан според правилата на директно и вкрстено испитување.

Тоа значи да вештото лице според правилата на директно испитување, усмено и непосредно да го изнесе својот наод и мислење, така што во наодот ќе ги изнесе сите факти на кои го заснова мислењето, а во самото мислење ќе ги изнесе стручните заклучоци.

Правилата за директно и вкрстено испитување, како и останатите начини на испитување на сведокот, се применуваат и при испитувањето на вештаците.

Секако дека испитувањето на вештакот бара подготовка која мора да биде комплетна, мора да се анализират сите докази кои вештакот ги има земено предвид при давањето на писмениот наод и мислење, а неизбежна е консултација и со технички советник кој е вештак од иста струка. Практично, ако еден вештак сака вкрстено да се испита, подготовката за вкрстено испитување не може сериозно да се изврши без ангажирање и стручна помош од технички советник.

Д. Директно испитување на вештак од аспект на адвокатот

Постои одредена логика кога станува збор за директно испитување која ја истакнуваат поголемиот број на практичари, макар да секако деталите се разликуваат. Она што следи се доста широко назначени препораки за испитување на вештакот:

- *Претставување* – прв чекор при директното испитување на вештакот, е претставување како стручно лице и објаснување на *целите* на неговото сведочење. Корисно е да се праша вештакот и како дошло до тоа да биде повикан да изнесе свој наод и мислење.

- *Квалификација* – јасно е да е ова основен услов /причина зошто вештакот воопшто се повикува, односно некое негово специфично знаење, способност, искуство, обука. На почетокот на директното испитување на вештакот, корисно е да се постават неколку прашања кои се однесуваат на неговата квалификација

(на пример: можете ли да ни кажете нешто за своето образование ? со кои работи се имате занимавано после стекнувањето на диплома ? во полето во кое работите поседувате ли одредено специјализирано знаење? можете ли накратко да го објасните вашето поле на работа?). Секако дека ако адвокатот го повикува вештакот нема за единствена цел да истиот ги објасни своите формални кфалификации, туку и да понуди на судијата или советот причини поради кои мислењето на тој случај треба да биде убедливо за нив. Укажувањето на уверливоста на вештакот е особено битно во ситуации кога двете страни во постапката, јавниот обвинител во истрагата, а одбраната во рамките на спроведувањето на сопствена истрага повикуваат вештак како стручно лице за определено прашање. Бескрајното повторување на дипломата, објавените трудови, наградите и слично може лесно да досади, така да во слични ситуации можеби е подобро во праксата да се приложи биографија (CV) на вештакот како доказ – посебно со оглед да на поголем број на судии во интерес им е што поефикасно водење на постапката, па постои голема веројатност дека ќе дозволат прилагање како доказ на биографија на вештакот, со цел за забрзување. Меѓутоа, фактот да би била вложена биографија како доказ, не значи да истата може да се смета за комплетна замена во презентирањето на кфалификациите на вештакот во текот на директното испитување. Генерално, може да се каже да искуството има поголема уверлива сила, туку самото образование. На крај, е важно да во текот на овој дел на претставувањето на вештакот, доколку тоа е можно, да се нагласат некои посебни кфалификации кои вештакот ги има, а кои вештакот на спротивната страна ги нема.

- *Мислење и теорија* – е дел од директното испитување на вештакот поради кој истиот во суштина и е повикан да понуди свое мислење. Во овој дел, на страната која го повикала вештакот, е да со кратки и едноставни прашања дојде до одговор на следниве прашања:

- a) кое е мислењето на вештакот за прашањето кое му е поставено;
- б) кои се причините кои го подржуваат тоа мислење;
- в) кој е начинот/средството по пат на кои самиот дошол до таквото мислење.

- *Образложение и поддршка* – кога вештакот ја изнел и поддржал својата теорија, може да се навлезе во деталите за природата на истрагата и калкулациите кои го довеле до истата. Од судечкиот судија или советот не може да се очекува да прифатат некој факт само затоа што го изрекло вештото лице, туку вредноста и точноста на податоците мора да биде востановена.

- *Заклучок* – директното испитување на вештакот би требало да заврши со силно повторување на фактите и заклучоците кои се најбитни за случајот во предметот. Ова од причина затоа што е утврдено да луѓето најдобро се сеќаваат на првата и последната работа која ја имат слушнато, а и судиите се луѓе.

Уште еден “трик“ кој може да се употреби во текот на директното испитување на вештак, е да директното испитување се искористи да вештакот се заштити од потенцијално штетните прашања во вкрстеното испитување од спротивната страна. Јасно е да страната која вкрстено ќе го испитува вештакот, нема на вештакот да му понуди можност да објасни одредени работи, па од тие причини корисно е да страната која го повикала вештакот, односно која директно го испитува, да ги постави овие „потенцијално штетни,“ прашања, па на тој начин во таков случај даде на вештото лице можност да на судијата или советот понуди

објаснување (потенцијално штетни прашања се оние кои се однесуваат на пример: за наградата која вештакот ја примил, употребата на претпоставки, прифаќање на извори од втора рака и слично).

Важна напомена која се однесува до самиот наод на вештакот е да секогаш е корисно да тој самиот состави кратко сиже на својот наод на неколку страни, како би на страните во постапката, а првенствено на судечкиот судија или совет го олеснил следењето на своите заклучоци. Јасно е да наодите на вештото лице понекогаш се исклучително обемни, па изготвувањето на кратко сиже претставува извонреден начин да страните во постапката на ефикасен начин се запознаат со главните тези кои вештакот има намера да ги изнесе пред судот.

Директното испитување се сведува на дијалог на странката која го предложила вештакот и самиот вештак во кој главната улога припаѓа на вештакот. Директното испитување е успешно завршено ако Судот се увери да слабите точки на наодот и мислењето немале или имале незначително влијание на големиот степен на убеденост во поглед на утврдените факти од наодот и мислењето.

Целта на директното испитување е да сведокот се пушти да убедливо ја каже приказната за тоа што се случило со цел за воспоставување *prima facie* на случајот/одбраната. Техника на директно испитување:

1. Претставување на сведокот (да се нагласи човечката страна на сведокот, акредитација на сведокот, опуштање на сведокот);
2. Постапување на сцената – физичка сцена, расположение и позадина;
3. Акција;
4. Елаборација;
5. Кратко и едноставно (кратки прашања – еден факт по реченица, едноставно формулирање, заеднички јазик, со користење „зошто ?“, прашања.

6. Вкрстено испитување, техники и практики

Вкрстеното испитување го врши спротивната странка, за оспорување на дадениот исказ на сведокот.

формат - распрашувачки дијалог

При вкрстеното испитување адвокатот треба да работи се обратно од она што претходно е наведено како совет за директно испитување. Битно е да слабите точки на својот случај адвокатот ги сведе на минимум. Адвокатот треба да го искористи сведокот на спротивната страна да ги објасни. Ако адвокатот добие добар одговор од сведокот на спротивната странка, тоа нешто во голема мерка може да му помогне во предметот.

Адвокатот секако треба да искористи прилика да ги зацврсти добрите страни на својот случај и да ги истакне слабите точки на спротивната странка како и кредибилитетот на сведочењето и теоријата на случајот на спротивната странка. Исто така е можно да сведоците на спротивната странка може да зборуваат неистина или пак можат да бидат во заблуда да зборуваат вистина. Исказите на сведоците на другата странка можат да бидат оспорени со материјалните докази, а тие содржината на ваквите докази не ја знаат додека адвокатот со добра

подготовка сосем ја знае нивната доказна вредност и содржина. Адвокатот секогаш треба да знае што прашува и да таквите прашања имат цел. Кога адвокатот поставува прашање треба да го постави на начин со кој се претпоставува одговорот. Треба сведокот да го потврди она што одговара на адвокатот во предметот. Адвокатот со прашањето треба да го сугерира одговорот. Тој треба да се држи до својата теорија и да се потруди да секогаш има контрола. Прашањата треба да бидат формулирани така да адвокатот на сведокот зборува што се случило и од него да се сака само тоа да тој даде потврда. Адвокатот треба да поставува наведувачки прашања, да не дозволува сведокот да објаснува, затоа што тоа го правел во директното испитување. Доста е значаен говорот на телото, адвокатот сведокот треба да го гледа во очи, и се треба да укажува да тој комуницира со сведокот. Преку комуникацијата со сведокот на невербален начин може да се нападне кредибилитетот на сведокот на пример ако тој е нервозен или се премислува да даде одговор, адвокатот мора да укаже на судијата или советот да тоа се случило и тоа со забележување во записникот ако главната расправа не се снима туку се водат стенографски белешки, затоа што можеби судечкиот судија или судијата и членовите на советот не слушал или не гледал. Адвокатот мора да внимава да никогаш не постави прашања на кои не го знае одговорот, затоа што самиот одговор може негативно да го изненади. Сведоците обично најдобро се сеќаваат на изјавата која ја имат како последна дадена.

Посебно адвокатот треба да внимава да кога започнува со вкрстено испитување да ги искористи двете најакти прашања на почетокот и на крајот на испитувањето. На крај битно е да се нагласи да треба адвокатот да поставува кратки прашања, не сложени, но да бидат конципирани во форма на изјава, со нагласување на прашањето „дали е точно,“. Кога адвокатот со своите прашања го добие она што го барал од сведокот, треба да внимава да не го постави она едно прашање повеќе, односно она прашање кое на сведокот би дало можност да објасни, или да го поврзе својот одговор за она што го изјавил додека директно го испитувала спротивната странка.

6.1. Дали воопшто да пристапите кон вкрстено испитување?

Понекогаш, а во зависност од доказниот капацитет, најдобро вкрстено испитување е ако не врши вкрстено испитување. Впрочем, дадената законска можност за вкрстено испитување, само по себе **не значи** дека истата треба **секогаш да биде искористена**, бидејќи вкрстеното испитување не претставува средство за изразување на интелектуалните способности на испитувачот, туку значи можност за развивање и потенцирање на одделни околности кои се од битно значење за вашата теорија на случајот.

Пред да се донесе одлука дали треба да се врши вкрстено испитување на некој сведок, неопходно е целосно да се знаат сите факти на конкретниот случај, за да може да се има конкретна претстава за тоа што може да се постигне со вкрстеното испитување. Притоа посебно треба да се оцени каде и на кој начин овој сведок се вклопува во кривично-правниот настан за кој се води главната расправа, кое е значењето, односно која е важноста на дадениот исказ на сведокот, дали исказот даден при директното испитување и штети на вашата теорија на случај, колку сведокот е важен за спротивната страна, какво ќе биде влијанието ако има - нема вкрстено испитување, можам ли да го оспорам сведочењето (мотив, интерес,

пристрасност, предрасуди, перцепција, сеќавање). Исто така запрашајте се дали сведокот изостави нешто при директното испитување, знам ли што ќе кажеше и дали е ова некаква замка?

6.2. Која е целта на вкрстеното испитување?

Дискредитирање на сведокот претставува важен дел од вкрстеното испитување. Сведокот можете да го дискредитирате **со оспорување на неговото сеќавање и на неговата перцепција**, заради протекот на подолг временски период од случувањето на настанот, потоа заради невоедначено сеќавање на сведокот, заради неговата физичка состојба – послаб вид или слух, консумирање на алкохол или наркотични дроги, заради конкретните услови каде што се случил настанот – ноќно време, слабо осветлување, поголема оддалеченост на сведокот од местото на настанот, присуство на поголема бучава или пак вниманието на сведокот било насочено на друга страна, а не на случувањето на кривично-правниот настан и особено кога сведокот има дадено претходно исказ кој отстапува од неговиот исказ даден при директното испитување. Дискредитирањето на сведокот може да се изврши и **со оспорување на неговиот кредибилитет**, заради негова пристрасност, постоење на некои предрасуди (расни, етнички и сл), затоа што сведокот е директно засегнат со последиците од делото или има некаков личен интерес за исходот на постапката, како и заради постоење на одредени околности кои ја ставаат под сомнение неговата личност - сведокот е познат сторител на кривични дела, на прекршоци и слично. Секако, за дискредитирање на исказот на сведокот, се користат и контрадикторноста на неговиот исказ со дадените искази на другите сведоци.

Дискредитирањето на сведокот во случај кога неговиот исказ даден при директното испитување отстапува од неговиот претходно даден исказ (пред јавниот обвинител) се одвива во **три чекори**: повторување, припишување и конфронтација.

Најнапред, преку **повторувањето**, на сведокот му се обрнува внимание на некој дел од неговиот исказ, даден при директното испитување, на кој ќе се повикате и ќе го искористите за да го побиете исказот на сведокот, да прикажете дека неговиот исказ е неконзистентен и дека сведокот е недоследен во своето кажување.

Потоа, преку **припишувањето** од сведокот се бара да потврди дека претходно дадениот исказ, (пред Јавниот Обвинител) навистина е негов исказ, и дека истиот го дал согласно на законските одредби (добил поуки, истите ги разбрал, го разбрал својството во кое е испитуван, имал можност да ја прочита изјавата, да изврши корекција во нејзината содржина и сл.).

На крај, при **конфронтацијата** на сведокот му се посочува конкретниот дел од претходно дадениот исказ, кој е противречен на неговиот исказ даден при директното испитување и тоа конкретно во оној дел кој претходно му бил повторен. Целта е да се покаже дека неговиот исказ даден во текот на главната расправа е неточен или пак дека е нецелосен (побивање поради изоставување).

Откако на овој начин ќе биде покажана недоследноста во дадениот исказ на сведокот, од сведокот не се бара да даде објаснување за ваквата противречност, туку се продолжува понатаму.

6.3 Како да се подготвите за вкрстено испитување?

- Добро познавајте ги аспектите на случајот. Почнете да се подготвувате уште од првиот момент кога ќе ги видите доказите, претпоставувајте што сведоците ќе мораат или сакаат да кажат. Барајте документи или факти кои не се совпаѓаат со тоа што сведокот има да го каже. Бидете добар слушател и аналитичар.

- Анализирајте го сведокот за време на директното испитување:

- начинот на кој одговара
- прецизноста во изборот на зборови
- степенот до кој одговара на прашањата
- евентуално промени во однесувањето

- направете план за поентите кои сакате да ги постигнете со прашањата од секое поединечно поглавје

- секое прашање мора да има јасна крајна цел

- треба да знаете што сакате да постигнете и однапред да го знаете одговорот што ќе го добиете

- затворете ги „патиштата за бегство“

Подготовката на стратегија за вкрстено испитување зависи и од видот на сведокот што го испитувате, па така:

А. Сведок кој лаже

Станува збор за опасен сведок – зошто? Затоа што ако ваквите сведоци го поткрепат сведочењето за време на вкрстеното испитување, нивната веродостојност се зголемува.

Можен пристап - почнете полека со работи кои не може или нема причина да ги негира. Илустративно, за обвинет за физички напад, - „Вие бевте на местото на настанот, нели? И носевте црни фармерки и зелена маичка, така ли? Вие пиевте? И одеднаш некој ја удри жртвата и таа падна на земја?“

Кога сведокот кој лаже ги негира позначајните поединости, неговото одрекување го прави неверодостоен. Аргумент за завршен збор – ќе потенцирате дека сведокот ги потврдува и признава сите помали детали, но одрекува факти кои инкриминираат, па зарем тоа има смисла?

Б. Сведок кој греша

Не станува збор за сведок кој намерно не ја зборува вистината, туку за сведок кој греша поради одредени објективни или субјективни фактори.

Можен пристап - почнете од изворот на грешката т.е. од фактите кои даваат доказ дека сведокот греша. На пример, можноста да се набљудува, растојанието, изминатото време, брзината со која се одвивале настаните, употребата на лекаства, дејството на алкохол и слично. Размислете за променетите околности кои влијаеле на тоа како сведокот ги гледа или слуша настаните и како ги помни.

В. Сведок што ја зборува вистината

Доколку пред себе имате ваков профил на сведок, треба да се запрашате – дали воопшто треба да извршам вкрстено испитување на овој сведок? Сведокот кој ја зборува вистината има капацитет да биде ригорозно испрашуван повеќе од било кој друг сведок. Ако сепак се одлучите на вкрстено испитување на ваков сведок, имајќи јасно дефинирана цел, постигнете ја таа цел и седнете.

Г. Сведок кој е пристрасен

Можен пристап – алчност, љубов, омраза, одмазда – сите носат силен мотив за пристрасност. При таква состојба не правете директна конфронтација. Наместо тоа, разоткријте ја врската која носи мотив за пристрасност.

Д. Сведок кој избегнува одговор

Можен пристап - поставувајте едноставни, кратки прашања кои упатуваат на краток одговор, најчесто-да, не, точно, неточно, така е, не е така. Фактот што сведокот јасно се сеќава на моменти што се во прилог, но не и тие што не му се во прилог се **ОДЛИЧЕН АРГУМЕНТ** (што ќе го искористите во завршен збор). Ако добиете доволен број одговори со „не знам“, „не можам да се сетам“ – ваш адут за завршен збор

6.4. Подготовка и спроведување на вкрстеното испитување на вешто лице

А. Детално анализирајте го извештајот на вештакот.

Покрај потребата да се биде мини експерт, застапникот мора внимателно да го анализира извештајот на вештото лице пред да биде донесена одлука дали да врши вкрстено испитување на вештакот или не и до кој степен. Освен доколку самиот застапник не го поседува потребното знаење во конкретната експертска сфера, што најчесто е случај, потребно е **да се ангажира друго вешто лице или технички советник** кое би помогнало во дешифрирањето, појаснувањето на наодот и мислењето на вештакот. Застапникот треба да побара од својот вештак да го разгледа целото досие, да види што е она што било земено предвид од вештакот на другата страна, да го оцени квалитетот на информациите кои биле на располагање, дали постои нешто што било прескокнато а не смеело да се заборави, кои се тестовите кои требале да бидат извршени а не биле, кои се евентуалните направени претпоставки, како резултат на недостаток на докази или

пак едноставно, поради мрзеливост и непрофесионалност итн. Целта на сето тоа е да се утврди дали вештото лице на спротивставената страна ги има извршено испитувањата соодветно и дали квалитетот на неговата работа бил намален поради лоша истрага или компромитирани форензички докази.

Често, застапникот ќе треба да побара од својот експерт, односно вештак да му помогне во изготвувањето на целата серија прашања (вклучувајќи ги и очекуваните одговори на истите).

Б. Подгответе го вкрстеното испитување од општите кон конкретните нешта.

Кога се врши вкрстено испитување на едно вешто лице, најдобро е да започнете со тоа што **ќе ги потенцирате евентуалните грешки направени од други лица во текот на постапката**, како на пример во однос на собирањето докази, или пак други ограничувања, со кои било соочено вештото лице, но не по сопствена вина. Овој дел од вкрстеното испитување не е заканувачки и како резултат на тоа, вештакот е потоа повеќе подготвен за соработка и за префрлање на евентуалната вина на некој друг. Во следниот дел би требало да се обидете **да ги потенцирате грешките и неуспесите на вештакот**. Воопшто не е невообичаено, едно вешто лице да го ограничи опфатот на својата работа и наоди поради постоењето на одредени претпоставки, недостаток на информации и знаење, мрзеливост итн. Целата поента е всушност да се обидете да прикажете пред судот дека на мислењето на вештото лице и не може баш многу да му се верува.

В. Вкрстено испитување на вештакот – аспект на адвокатот

Вкрстеното испитување на вештак се врши според истите правила кои се применуваат при вкрстеното испитување на сведокот, и секако во рамките на порано извршеното директно испитување но на начин да се дозволени и прашања во корист на сопствените тврдења (ова значи да адвокатот може дури и вештакот на спротивната страна со добро вкрстено испитување да го искористи да ја подржи сопствената теорија). Основен предуслов за добро и успешно вкрстено испитување е претходната подготовка на адвокатот. Бранителот (се разбира и јавниот обвинител) мора да се запознае со поранешната работа на вештакот како би имал основно минимално знаење за областа од која доаѓа вештакот, а се разбира тука е и помошта од техничките советници. Адвокатот кој испитува особено треба да внимава да вештакот мора да биде под негова контрола, а тоа во голема мерка зависи од неговата подготвеност. Истражувањето на адвокатот не треба да биде насочено само на темата за која вештакот ќе го изнесува своето мислење, туку и на останатите теми за кои тој вештак претходно изнесувал наоди, евентуални публикации и слично.

Што се однесува до практичните идеи за вкрстено испитување на вештото лице, адвокатот, е потребно:

-Да ја доведе во прашање стручноста на тоа лице – иако одредено лице може да биде исклучително квалифицирано на одредено поле, постои можност да бидат споменати прашања кои произлегуваат од неговата компетенција. Треба да се нагласи квалификацијата која вештакот ја нема (на пример за психолог кое е лице кое завршило факултет, но никогаш не достигнало поголем степен на

образование, не поседува формално дообразование или повисоко формално дообразование). Кога адвокатот ова го работи, корисно е да се спомене квалификацијата на сопствениот вештак –технички советник, во насока да своето вешто лице биде прикажано како поверодостојно.

-Корисна работа која за својот предмет може да ја „извлече„ адвокатот од сведочењето на вештакот на спротивната страна е да во текот на вкрстеното испитување се одредени тврдења кои одат во корист на одбраната. Ова е причината поради која треба внимателно да се стави на вага дали е во интерес на стратегијата на одбраната да ја доведува под знак прашање личноста на вештакот, односно неговиот професионален кредибилитет, или само за одредени наоди кои ги има спремено во предметот.

-Исто така, во текот на вкрстеното испитување на вештакот може да му бидат поставени од страна на адвокатот такви прашања (односно вештакот да се наведе на таков одговор) кој би го потврдил тврдењето на вештакот на одбраната.

-Една од најбитната работа која е потребно да биде истакната при вкрстеното испитување е фактот да се работи за вештак на спротивната страна во постапката. Ова посебно е важно кога се работи за вештак кој е вработен во форензичката лабораторија на Министерството за внатрешни работи. Тука може да стане збор за докажување на пристрасноста. Пристрасноста од овој вид на вештакот може да биде докажана со презентирање на стручни мислења кои ги дале во медиумите, публикации, книги или излагања на конференции, семинари, едукации или слично.

-Вкрстеното испитување од страна на адвокатот на одбраната дава и извонредна прилика за укажување на пропустите за потенцирање на евентуалните пропусти кои вештакот можеби ги направил при изработката на својот наод или при изнесувањето на истиот. Овие пропусти може да се однесуваат на методологијата на работата на вештакот, доказниот материјал кој вештакот го зел предвид при изработката на својот наод, особено ако наодот се базира на докази прибавени на незаконит начин и слично.

-Потребно е да се испита од страна на адвокатот и нивото на сигурност, убеденоста на вештакот во сопственото мислење. Тоа може да биде сторено во текот на вкрстеното испитување на начин да на вештакот се презентираат одредени документи кои при изворната подготовка на наодот и мислењето можеби не ги зел во предвид и слично.

Целите на вкрстеното испитување се: минимизирање на штетата нанесена во случајот на адвокатот; унапредување на теоријата на случајот на адвокатот; идентификување на слабите страни на спротивната странка; тестирање на кредибилитетот на сведочењето во теоријата на случајот на спротивната страна; тестирање на кредибилитетот на сведокот на спротивната страна.

Техниката на вкрстеното испитување, е адвокатот:

1. Да има поента;
2. Да го има испитувањето под контрола (наведувачки прашања, контакт со очите)
3. Да бара потврда (сложување), а не аргументи;
4. Да го знае одговорот;

5. Да започне силно и да заврши силно (теорија на првенство и скорост)
6. Кратки прашања – не повеќе од осум зборови во реченицата;
7. Да не се користат прашања кои започнуваат со „зошто?“;
8. Да не се поставуваат сувишни прашања.

Г. Универзални правила на вкрстено испитување

- Поставувајте кратки, јасни и едноставни прашања, користете едноставни зборови,
- Поставувајте наведувачки прашања - тоа се претпоставки или факти поставени во прашална форма, кои во себе го содржат одговорот. Кажете му на сведокот што точно да каже. Понекогаш може да поставите и ненаведувачки прашања и тоа: само кога сте апсолутно сигурни дека сведокот мора да одговори на одреден начин (колку години поминавте во затвор откако бевте осуден за....?) и кога било кој одговор нема да му наштети на вашиот случај
- Бидете подготвен, поставувајте прашања чии одговори веќе ги знаете,
- Слушајте ги одговорите;
- Не се расправајте со сведокот;
- Избегнувајте повторувања, не му дозволувајте на сведокот да го повторува тоа што го кажал за време на директното испитување;
- Не дозволувајте му на сведокот да објаснува;
- Ограничете го испитувањето. Не бидете алчни, запрете штом ќе ја постигнете својата поента. Понатамошната анализа и заклучокот оставете му ја на судот;
- Сочувајте ги Вашите заклучоци за завршен збор;

Метод на вкрстено испитување чекор по чекор:

Кратки, фактички конкретизирани, декларативни искази и изјави со прашален тон (наведувачки прашања, со кои се сугерира одговорот), со последователен редослед, на кои им претходат наслови на поединечните поглавја / транзициони реченици. Со секој декларативен исказ / наведувачко прашање, се обидуваме да утврдиме или потврдиме само еден единствен факт – дури и кога се повторувате.

Прв чекор. При употреба на метод на вкрстено испитување – чекор по чекор, првиот чекор е да започнете со **соопштување на темата** за која ќе прашувате (транзиционен исказ).

Втор чекор. Употребувајте кратки декларативни искази кои се однесуваат на конкретни факти со прашален тон-наведувачки прашања кои го сугерираат одговорот. Поставете **едно прашање за еден факт** (исклучок е т.н. уметност на кружно надоврзување - фактот кој произлегол од претходното прашање се додава на следното наведувачко прашање).

Трет чекор. Последователно, **преминувајте од една на друго прашање**, така што приказната за настанот да се одвива на логичен и складен начин.

Четврт чекор. Откако ќе ја постигнете поентата и испитаното лице ќе го потврди посакуваниот факт, **преминете на друга тема**. Сепак, за да не го збуните сведокот, а судот да знае за што воопшто ќе зборувате, секоја област на прашања треба да започне со транзициона реченица како увод во темата – „а сега, ајде да позборуваме за...“

Д. Опсег на вкрстеното испитување

Вкрстеното испитување е лимитирано во рамките на директното испитување, може да испитувате факти кои се уште не се испитани, истражувајте, но рестриктивно и **по правило** само во однос на темите-прашањата кои биле покренати за време на директното испитување.

Секогаш треба да бидат дозволени **прашања за дискредитација** на испитуваното лице, бидејќи тоа е легитимна цел во рамки на вкрстеното испитување.

Во случај кога сведокот може да даде исказ релевантен за наводите – тврдењата на спротивната страна што испитувачот ја застапува, вкрстеното испитување може да се прошири и за **предметот на тие наводи**. Сепак, при вкрстеното испитување на сведокот што може да даде релевантен за наводите на страната што вкрстено го испитува, застапникот е должен на таквиот сведок претходно ја му ја изложи **природата на наводите**, а кои во конкретниот случај се противречни со содржината на неговото сведочење. Илустративно, доколку при директното испитување воопшто не била опфатена одредена тема (на пример, чинот на идентификација), а испитувачот застапува тврдење дека сведокот вршел идентификација, но не успеал да го препознае осомничениот, тогаш откако испитувачот ќе му ја објасни природата на ваквите наводи, односно ќе ја формулира темата за која ќе поставува прашања, тогаш може да го испитува сведокот и за чинот на идентификацијата, но употребувајќи директни прашања, односно прашања што не наведуваат на одговор.

Во контекст на погоре изложеното, секогаш, **со одобрение на судот**, а по претходна издржана аргументација на причините, испитувачот при вкрстеното испитување може да поставува прашања за теми што не биле опфатени при директното испитување, а се однесуваат на т.н. материјални факти (про/контра обвинението). Во таков случај, испитувачот е должен своите прашања да ги формулира на „најнеутрален можен начин“ и истите треба да имаат карактер на отворени-значи ненаведувачки прашања.

Ѓ. Што не треба да правите при вкрстеното испитување

- да се расправате со сведокот
- да му викаете
- да го заплашувате
- да правите гестови
- никогаш не го прашувајте конечното прашање
- не го повторувајте исказот од директното испитување
- не читајте од подготвена листа на прашања, тоа ќе ве дефокусира
- не треба да сте надмени, груби, да преовладате над сведокот за да излезете паметни
- не поставувајте прашања со двојна негација – двојни одречни форми
- не поставувајте прашања од типот „ти веќе тоа го кажа“
- избегнувајте легализирање
- не поставувајте прашања што наведуваат на одговор за два или повеќе одговори
- не прашувајте сугерирајќи дека признал некој факт кој вие сакате да го искористите
- не прашувајте ако немате доказ за главните факти
- не му дозволувајте на сведокот да објаснува, вкрстеното испитување не е основ за нови елаборации, туку потврда или осуетување на претходно кажаното
- само ако во директното испитување некои кажани работи одат во полза на сопствената теза, може да се бара објаснување
- избегнувајте премногу прашања, колку помалку толку подобро

Оценете кога е вистинскиот момент да запрете, тоа треба да биде ефектно и тоа кога ќе добиете одговор кој е особено важен за тезата. Сочувајте нешто и за завршен збор.

7. Дополнително испитување

Дополнителното испитување следи по вкрстеното испитување. Него го врши странката која го повикала сведокот.

При дополнително испитување, на сведокот му се поставуваат прашања со цел сведокот да даде одредени дополнителни објаснувања во врска со прашањата кои биле поставени при вкрстеното испитување.

При одлучувањето дали да се врши дополнително испитување или не, треба да се има во вид дали испитувањето се однесува на битни околности и дали има можности за корекција. Доколку не е таков случај, дополнително испитување не треба да се врши.

Дополнителното испитување дава **можност** да се елиминираат или намалат последиците кои произлегле од вкрстеното испитување, односно да се оспорат или да се објаснат прашањата кои произлегле од вкрстеното испитување. Од сведокот може да се побара да даде објаснување зошто неговиот исказ е контрадикторен со неговиот претходно даден исказ, заради негова рехабилитација, или пак може да се побара да ги корегира своите грешки кои ги направил при вкрстеното испитување и на тој начин да му се овозможи да го комплетира својот исказ.

Тоа се постигнува преку поставување на дополнителни прашања, поврзани со претходните теми и насочување на сведокот кон прашањата кои биле поставени за време на вкрстеното испитување, со цел сведокот да даде дополнителни објаснувања за одредени елементи кои биле дискутирани при вкрстеното испитување. Исто така, тоа претставува и можност за повторно потенцирање на одредени области и прашања, кои застапникот ги смета за важни во поддршка на теоријата на случајот.

Бидејќи дополнителното испитување е директно поврзано со вкрстеното испитување, застапникот мора многу добро да внимава на поставените прашања од другата страна. Токму тие конкретни прашања кои биле поставени за време на вкрстеното испитување треба да бидат тема на дискусија за време на дополнителното испитување. Преку внимателното слушање на прашањата за време на вкрстеното испитување застапникот може да ги претпостави аргументите на спротивната страна и евентуалните двоумења на судскиот совет, со кои застапникот ќе треба соодветно да се справи за време на завршните зборови. Последователно, дополнителното испитување претставува можност за справување со таквите елементи, преку повторно фокусирање на сведокот и повторна дискусија, за секоја поединечна поента. Искористете ги изјавите дадени од сведокот во постапка пред судење или за време на сведочењето во судница и побарајте од него да ги прошири и објасни своите одговори, како и сите други релевантни прашања кои произлегле од вкрстеното испитување.

Застапникот треба да го заврши дополнителното испитување во висок стил – со најубедливите поенти, со кои, јасно и недвосмислено (ако тоа е можно) се потврдува теоријата и објаснувањето кое се застапува. Застапникот не треба да заборава дека судот може да дозволи и дополнително испитување од другата страна, за евентуално побивање на одредени сегменти, произлезени од дополнителното испитување.

8. Вкрстено испитување на сведок од страната која го предложила – испитување на неповолен (непријателски) сведок

Член 385 ст.5 од ЗКП „Претседателот на советот на предлог на странката што го предложила сведокот ќе одобри вкрстено испитување ако поради исказот што го дава сведокот на главната расправа не може повеќе да се смета како сведок на странката што го предложила“.

При директното испитување може да се случи сведокот кој се испитува да дава свој исказ кој **не е во прилог** на странката која што го предложила, заради што тој повеќе не може да се смета како нејзин сведок. Во такви случаи, пожелно е најнапред да се **процени** дали ваквиот начин на давање на исказот е резултат на збунетост на сведокот, постоење на трема кај истиот. Доколку е таков случај, пожелно е да со своето смирено однесување и поставување на кратки и јасни воведни прашања да се обидете да го **релаксирате** сведокот. Доколку не е таков случај, се дава предлог до претседателот на советот да одобри вкрстено испитување на овој сведок, по што сведокот, од странката која го предложила, се испитува по правилата кои важат за вкрстено испитување.

По ваквото вкрстено испитување на сведокот, спротивната странка има право да го изврши своето вкрстено испитување на овој сведок и во тој случај не мора при своето вкрстеното испитување да користи само наведувачки прашања, туку може да поставува и прашања кои вообичаено се користат при директното испитување – кој, што, каде, кога, зошто, објаснете и опишете.

Како судот да оцени дека сведокот станал неповолен за страната што го предлага?

Доколку се оцени дека сведокот е злонамерен кон страната што го предложила и своите докази не ги изнесува коректно и со желба да ја зборува вистината, може да се третира како неповолен-непријателски сведок.

Но, треба да се има предвид дека презентирањето на факти и околности што се непожелни за страната што го предложила или неможноста сведокот да се сети на информациите содржани во неговата поранешна изјава, сами по себе не се доволни за да овој сведок застапникот го третира како неповолен сведок. Често, одредени казнено-процесни законодавства пропишуваат обврска судот да утврди постоење на околности што покажуваат дека сведокот **нема волја односно не е подготвен да ја зборува вистината или да одговара на поставените прашања**. Поконкретно, за да одлучи дали во еден конкретен случај сведокот треба да се третира како неповолен, судот треба да ги земе предвид однесувањето на сведокот, формата на недоследната изјава и околностите под кои поранешната изјава е дадена. Најчесто се смета дека сведокот е непријателски настроен односно е неповолен кога не е подготвен вистинито и доброволно да одговара на поставените прашања, односно кога одбива да одговара на поставените прашања, давајќи лажно сведочење или скратувајќи ги релевантните информации.

9. Испитување на обвинетиот (член 391)

Доколку одбраната даде предлог за **испитување на обвинетиот**, во тој случај обвинетиот во текот на главната расправа ќе биде испитан согласно правилата кои се однесуваат за начинот на испитување на сведок, односно по правилата за директно, вкрстено и дополнително испитување, редоследно во временска рамка кога одбраната ќе ги презентира своите докази во склоп на доказната постапка. Обвинетиот не може да одбие да биде подложен на вкрстено испитување.

Доколку обвинетиот **претходно во постапката бил испитан** пред јавниот обвинител согласно одредбите од член 207 од ЗКП, а на главната расправа не даде исказ или пак даде исказ кој за одделни факти и околности се разликува од неговиот претходно даден исказ, тогаш јавниот обвинител може да бара пред судот да биде прочитан или репродуциран исказот што обвинетиот го дал во претходната постапка.

Одредбата од членот 378 став 2 од ЗКП предвидува дека сите обвинети **остануваат во судницата** во текот на целата главна расправа. Само **по исклучок**, советот може да одлучи обвинетиот привремено да се оддалечи од судницата, доколку сообвинетиот или сведокот одбива да даде свој исказ во негово присуство, или пак ако одредени околности укажуваат на тоа дека тој сообвинет или сведок нема да ја зборува вистината во негово присуство. Во тој

случај, по враќањето на обвинетиот во судницата, ќе му биде прочитан исказот кој сообвинетиот или сведокот го дал на главната расправа.

10. Улога на судот во контрола на начинот и редоследот на испитувањето и дозволеноста на прашањата

10.1 Правила на судот во процесот на изведување докази

Став 2 „Претседателот на советот **по приговор од странките** ќе забрани прашање и одговор на прашање кое веќе е поставено, ако го оцени како недопустливо или ирелевантно за предметот“.

Став 4 „Претседателот на советот **по приговор од странките** ќе забрани поставување на прашања кои во себе содржат и прашање и одговор, освен при вкрстено испитување“.

Став 7 „Во текот на целата доказна постапка претседателот на советот се грижи за дозволеноста на прашањата, валидноста на одговорите, праведно испитување и оправданоста на приговорите“.

(од компаративните искуства - прашањата не треба да претпоставуваат факти спротивни на оние кои се веќе во доказите, или да се презентираат недокажани факти)

Став 8 „За приговорите изнесени усно на главна расправа во процесот на испитување на сведоците, вештаците и оштетениот, судијата одлучува веднаш со решение“.

А. Видови приговори и улогата на судот при испитувањето

Пред да истакне приговор, застапникот треба да одлучи дали треба да го направи тоа. Правејќи премногу приговори, може да се создаде впечаток дека нешто сака да прикрие или да не дозволи да излезе вистината. Понекогаш може да се појави прашање кое заслужува приговор, но ќе се воздржите од приговарање.

Б. Време и начин

Важно е застапникот да вложи приговор на несоодветно прашање пред сведокот да добие шанса да го одговори. Во моментот кога застапникот ќе сфати дека едно прашање е несоодветно, треба да стане и да рече – Приговарам, така што судијата ќе сфати дека застапникот смета дека прашањето е несоодветно. Веднаш потоа застапникот треба да го каже основот за приговорот, без непотребно елаборирање, бидејќи во спротивно содржината на истакнатиот приговор може да го сугерира начинот на кој испитуваното лице ќе треба да одговори, доколку приговорот не биде уважен.

Во продолжение следува елаборација на можни приговори при испитувањето:

В. Приговори на поставено прашање

а) Посредни искази (рекла-кажала)

Тогаш кога со поставеното прашање се бара сведокот да сведочи за нешто за што нема директни сознанија, може да се истакне приговор. Секогаш кога на сведок ќе му биде поставено прашање, а претходно не било утврдено дека сведокот ги има потребните информации од прва рака, треба да се вложи овој приговор. Сместата на ваквиот приговор е дека веродостојноста на одговорот на сведокот не може да се провери преку вкрстено испитување. Се препорачува при вкрстеното испитување застапникот веднаш да го побара изворот на посредните информации.

Најчеста формулација е – Приговор, ова прашање изискува посреден одговор, или Приговор, рекла кажала.

б) Нејаснотија

Целта е со истакнување на овој приговор, најчесто при вкрстеното испитување, испитувачот што вршел директно испитување на својот сведок да го заштити истиот да не делува како да сведокот не знае за што зборува или да не се стекне впечаток дека не ја зборува вистината.

Суштината на приговорот е дека прашањето не е доволно јасно за да сведокот го одговори. Причината поради која застапникот ќе сака да вложи ваков приговор е дека сведокот би можел да даде одговор за кој тој смета дека е точен, но при вкрстеното испитување може да делува како да лажел. Најчесто изразите како: богат, сиромашен, слаб, дебел, многу пари, малку пари, висок, низок, мал, голем, вреден, мрзлив и слично, создаваат нејаснотија поради својата релативност. Илустративно, ако при директното испитување сведокот каже дека обвинетиот во неговиот локал потрошил „многу пари“, а при вкрстеното испитување се открие дека станува збор за 500,00 денари, кредибилитетот на сведокот може да биде нарушен, бидејќи испитувачот или другите присутни во судницата може да не го делат мислењето дека 500,00 денари се многу пари.

Најчеста формулација е – Приговор, нејасно е прашањето.

в) Приговор на релевантност

Ако застапникот постави прашање кое нема директна врска со предметот, може да се вложи приговор на основ на релевантност. Во практиката најчесто се вели дека секое прашање што е поврзано со т.н. материјални факти односно факти кое се во прилог на обвинението или одбраната, се релевантни и судот треба да ги дозволи.

Најчеста формулација е – Приговор, ирелевантно.

г) Некомпетентност на сведокот

Овој приговор се заснова на прашањето дали сведокот е компетентен да го даде исказот кој се бара од него.

Најчеста формулација е – Приговор, за да се одговори на прашањето се потребни податоци кои ги надминуваат компетенциите на сведокот.

д) Наведување

Овој приговор се истакнува при директното испитување доколку поставеното прашање сугерира одговор. Исклучокот е содржан во член 384 од ЗКП, а тоа се случаи кога има потреба да се појаснат изјавите на сведокот.

Најчеста формулација: Приговор, прашањето е наведувачко, Приговор, сугестивно.

ѓ) Сложено прашање

Сложено е прашање кое всушност содржи најмалку две прашања од чиј одговор ќе остане нејасно на кое всушност прашање се однесува одговорот.

Пример, - Дали го видовте обвинетиот како истрчува од локалот и дали држеше пиштол во раката. Ако одговорот е – не, ќе остане сосема нејасно дали тоа значи дека сведокот не го видел обвинетиот или пак, го видел како истрчува, ама не видел пиштол во неговата рака.

Најчеста формулација: Приговор – прашањето е сложено.

е) Барање од сведокот да шпекулира

Тогаш кога со поставеното прашање од сведокот се бара да претпоставува (да погодува) нешто за што не би можел да го знае одговорот, може да се постави ваков приговор. Генерално, ова се прашања со кои се бара да се каже што мислело некое друго лице или која била неговата намера. Илустративно, - велите дека обвинетиот беше нервозен, постојано се движеше лево-десно, напред назад и за цело време гледаше кон влезот на локалот, дали тој имаше намера да влезе внатре?

Најчеста формулација – Приговор, се бара од сведокот да шпекулира.

ж) Збунувачки или неразбирливи прашања

Овој приговор може да се истакне тогаш кога поставеното прашање нема логичност или е збунувачко и неразбирливо. Ако Вие не можете да разберете што прашува вашиот противник, големи се шансите да не разбере ниту сведокот. Од особена важност е ова да се има предвид при вкрстеното испитување, бидејќи тогаш вашите сведоци можат да го изгубат кредибилитетот.

Најчеста формулација: Приговор, прашањето е збунувачко, Приговор, не можам да разберам што прашува застапникот.

з) Претпоставување на факти кои не се во доказите

Овој приговор може да се истакне тогаш кога се поставува прашање кое третира нешто што не било утврдено. Илустративно, не можете да го прашате сведокот во кој правец истрчал ограбувачот П.П откако ја напуштил Експозитурата на банката, пред да биде утврдено дека имало грабеж, дека тој бил во Експозитурата и дека видел нешто. За да се избегнат приговори од ваков карактер, како и приговори за недостаток на основ, треба да правите мали чекори, полека да ја изградите основата, па потоа да прашате)

Најчеста формулација: Приговор, со прашањето се претпоставуваат факти кои не се предложени за докази.

с) Расправање

Ако се постави прашање со единствена цел да се влезе во расправија со сведокот, тоа прашање е несоодветно.

Најчеста формулација: Приговор, води кон расправија.

и) Недостаток на основ

Овој приговор најчесто се вложува кога на сведокот му се поставуваат прашања поврзани со документ чија автентичност се уште не е утврдена. Илустративно, пред да може сведокот да одговори на прашања и да зборува за содржината на одреден пишан документ, претходно треба да се утврди неговата автентичност односно оригиналност. Пред да се побара од сведокот да одговори на прашања за тоа што има на една фотографија, треба да се утврди дали на фотографијата е точно претставена сцената која ја прикажува. За една снимена лента мора да се утврди дека лентата е вистинска снимка без ништо да и биде додадено или одземено.

Најчеста формулација: Приговор, недостаток на основ.

ј) Барање за нарација

Отворените прашања што редовно се поставуваат при директното испитување, особено прашањата со кои се бара сведокот да објасни или опише одредена состојба, треба да бидат прецизни и лимитирани, односно да не опфаќаат поголем временски интервал, бидејќи ако сведокот не го ограничите со прашање кое покрива мал дел од неговиот исказ, се отвара можност сведокот во одговорот да вметне повеќе информации кои делумно ќе бидат посредни информации, шпекулации, разговори на теми кои излегуваат од неговите компетенции и слично, а со тоа ќе и дадете можност на спротивната страна да приговори по повеќе основи.

Со набројувањето не се исцрпула листата на можни приговори. Освен наведените, може да се истакнат и други приговори, на пример поради привилигирани информации, погрешно толкување на докази од спротивната страна и сл.)

к) Приговори на даден одговор:

Посредни информации (рекла, кажала, односно по нечие кажување)

Илустративно, - Дали обвинетиот П.П. е маскираното лице што на 15.11.2005 година ја ограби Експозитурата на.....? - Да, тој е, а ова ми го кажа мојот пријател А.А. со кога во една прилика седев заедно во еден локал.

Ваквиот одговор јасно дава посредна информација без да постои суштествен доказ кој би бил претходно изведен на судењето, поради што спротивната страна треба да истакне приговор.

Најчеста формулација: Приговор, одговорот е посреден.

Искази кои не даваат одговори

Исказ кој не дава одговор е оној кога сведокот зборува нешто што всушност не е одговор на поставеното прашање. Илустративно, - „Дали го видовте С.М. како вози такси возило марка Ауди на ден 15.11.2005 година? – Не, лицето С.М. го познавам повеќе години, ние сме семејни пријатели, често се посетуваме и неколку пати категорично ми кажал дека никогаш нема да работи како такси возач“. Приговорот всушност треба да се истакне за целата содржина на одговорот после зборот „Не“, бидејќи се друго не претставува одговор на поставеното прашање.

Отсуство на основа

Ако во моментот кога сведокот одговара на поставено прашања, а се уште не е поставен основот, може да се истакне ваков приговор.

Илустративно, ако на поставено прашање – „Дали на 15.11.2005 година бевте во Експозитурата на ХХ Банка?, сведокот даде ваков одговор – Се сеќавам, тоа беше денот кога Петар Петровски и Никола Николовски ја ограбија Експозитурата на ХХ Банка во ТЦ Скопјанка“. На одговорот даден од сведокот треба да се истакне приговор поради отсуство на основ. Имено, прашањето е добро, бидејќи застапникот со ова прашање се обидува да го изгради основот почнувајќи од тоа првично да утврди дека тој ден сведокот бил во Експозитурата на Банката за да потоа постави прашање дали нешто видел и кого, но на одговорот треба да се приговори, бидејќи недостасува основ со оглед на тоа што во овој момент од сослушувањето не постои ништо што ќе покаже дека сведокот бил во вистински момент и на вистинското место – во Експозитурата за да се потврди дека нешто видел или дека бил во позиција нешто да види. Во овој момент се уште нема основ, бидејќи податоците кои сведокот ги дава можеби потекнуваат од некој негов пријател или од медиумите.

Мислење

Со исклучот на експертите, сите други сведоци се повикуваат да изнесат факти, а не мислење.

Илустративно, ако на сведокот му поставите прашање – што правело лицето Н.Н. на влезот пред Експозитурата на Банката?, одговорот е коректен се додека се прецизира времето, датумот и местото. Пример, коректно е да одговори – „постојано гледаше

наоколу, малку гледаше во лево, па во десно, па пак ќе сирнеше низ излогот“. Но, ако сведокот одговори – „Да, тој делуваше како да секој момент насилно ќе влезе внатре“, овој одговор повеќе не содржи факти, туку лично мислење на сведокот.

И со ваквото набројување не се исцрпула листата на можни приговори.

л) Каква е улогата на судот во текот на главната расправа?

Обвинителството ја има главната улога во докажување на вината, одбраната ја има активната улога во оспорување на тезата на обвинителството а судот е пасивен арбитер со раководна, контролна и гарантна улога. Тој одлучува за доказите, за вината и санкцијата. Судијата поединец, односно Претседателот и членовите на советот може да им поставуваат прашање на сведоците, вештаците и техничките советници откако ќе заврши испитувањето од страна на странките. Но при ова се поставува прашањето во која мера и насока судот ќе се вклучи во испитувањето на главната расправа со оглед да постои опасност судот во пракса да остане носител на испрашувањето, иако тоа ќе го чини со поставување на прашање на сведокот односно вештакот по завршувањето на испитувањето на странките, но секако одговор на тоа прашање ќе даде праксата, на пред се повисоките судови. Неговата контролна функција се огледа во правилата и редоследот на изведувањето на доказите.

Имено, тој ќе внимава на редоследот на изведувањето на доказите кој децидно е определен со чл.382 согласно кој доказите се изведуваат по точно утврден редослед и тоа прво се изведуваат докази на обвинението и докази врзани со имотно правното барање, потоа докази на одбраната, па докази на обвинението за побивање на доказите на одбраната (реплика) и докази на одбраната како одговор на побивањето (дуплика). Овде да се напомене дека секоја од странките во постапката сама го планира и определува редот на изведувањето на доказите кои ги предложила и кои се од значење за докажување на нејзината теорија на случајот.Најверојатно таквите докази ќе ги изведува како први, заради поголемо внимание на судот или на крајот, за да се потенцираат одредени решителни факти.

Судот, преку Претседателот на советот, по приговор но и без истакнат приговор од странките, по своја иницијатива и даденото право и обврска со чл.385 се грижи за дозволеноста на прашањата, валидноста на дадените одговори, праведното испитување и за оправданоста на одговорите, достоинството на странките, обвинетиот, сведоците, вештаците, одлучува по приговорот на странките на поставените прашања, може да забрани прашање и одговор на обвинетиот сведоците и вештаците и техничките советници, ги поучува за нивните права и обврски пред да бидат испитани од страна на странките.

Судот по службена должност не може да собира и изведува докази и тој може само заради отстранување на противречности во наодите и мислењата на вешти или стручни лица, по предлог на странките или по службена должност, да определи супер вештачење по електронски пат со примена на правилото на случаен избор од регистарот на вештаци, во присуство на двете странки – тужителот и бранителот.

Сето ова значи да доколку странките не повикаат определен сведок, не предложат некој друг доказ, независно од тоа колку тој доказ би бил релевантен,

судот не ќе стори ништо, односно ќе остане пасивен, а конечно врз основа на презентираниите докази односно расположливиот доказен материјал ќе донесе одлука.

Конечно, нешто што не е карактеристика за главната расправа, но технички сврзано со главната расправа - прашањето за записникот за текот на рочиштето за главна расправа. Имено, истиот не се диктира од страна на претседателот на советот, туку се врши тонско или визуелно-тонско снимање, а во одредени случаи се води и стенографски. Копијата од снимката или препис од стенографскиот записник се доставуваат на странките по завршувањето на главната расправа.

На ваков начин ќе се овозможи реален приказ на она што се случува и зборува на главната расправа, како и ќе влијае на однесувањето на странките пред судот кои што сега немаат причина да изразуваат сомнеж во верноста на интерпретацијата на судот на исказите на странките, бранителите, сведоците и другите учесници што ќе ги даваат пред истиот на главна расправа.

11. Завршни зборови

11.1 Завршни зборови на обвинителството

По завршувањето на доказната постапка, судот ќе ги повика тужителот, оштетениот, бранителот и обвинетиот да го дадат својот завршен збор.

Откако судијата, односно претседателот на советот објави дека доказната постапка е завршена ќе го повика обвинителот, оштетениот, бранителот и обвинетиот да дадат свој завршен збор и тоа по наведениот редослед.

Во случај на реплика на поделниот процесен учесник на завршниот збор на предходникот, последниот збор секогаш му припаѓа на обвинетиот.

Завршниот збор представува последно обраќање на наведените процесни субјекти на судечкиот суд, судија односно до совет. Во текот на завршните зборови тие имаат можност да даваат свое видување на резултатите од изведените докази и предлог за правилно решение на сите правни прашања кои се поставуваат во конкретното кривично дело. Завршниот збор е прилика да странките и бранителот дадат своја оценка на изведените докази и своите заклучоци за докажаноста или недокажаноста на фактите.

При тоа, по правило, се истакнува причината поради која доказите кои се изведени по предлог на странката или бранителот кој дава завршен збор, треба да се сметаат за веродостојни и сигурна основа за донесување на заклучок за одлучните факти, па причината поради која доказите кои се изведени по предлог на спротивната страна не можат да се сметаат за сигурни, односно поради што не може да се прифатат гледиштата на спротивната страна за докажаноста или недокажаноста на одредените одлучни факти.

Завршниот збор е прилика не само за сумирање на фактите и резултатите од изведените докази туку и за изнесување на својот став и аргументи за него во поглед на сите правни прашања значајни за конкретното кривично дело, како и за изнесување на противаргументи за спротивен став на странката.

Во текот на завршниот збор странките и бранителот му даваат на судот свој завршен предлог во поглед на тоа каква пресуда судот треба да донесе, вклучувајќи го и предлогот за изрекување на одредени кривичноправни санкции или други мерки.

Имајќи го во предвид целиот тек на главната расправа, неговата цел и активностите на процесните субјекти на главниот претрес за очекување е да во завршниот збор

“Заклучоците го следат воведниот збор, се дава приказ на доказите кои го потврдуваат концептот на обвинението, односно одбраната, предочен уште во воведниот говор,”

Со оглед на ограничени овластувања на оштетениот на главната расправа, неговиот завршен збор е ограничен на доказите кои се однесуваат на поставените имотноправни барања.

Ако обвинението го застапуваат повеќе обвинители или обвинетиот има повеќе од еден бранител, сите мораат да дадат завршен збор но нивните излагања не можат да се повторуваат. Во тој случај, судот нивните излагања може временски да ги ограничи.

Законските одредби кои се однесуваат на завршните зборови не содржат стриктно овластување на судот да временски го ограничи завршниот збор на обвинетиот.

Меѓутоа, во склад со должностите на судот да ја оневозможи секоја злоупотреба на правото кои припаѓаат на лицата кои учествуваат во постапката и обврската на судија, односно председател на совет да се грижи за отклонување на сето онаа што ја одолговлекува постапката а не допринесува за разјаснување на истата, судијата, односно председателот на советот е овластен да го спречи обвинетиот да во завршниот збор се повторува или на друг начин го злоупотребува своето право на завршен збор.

По завршните зборови судијата, односно председателот на советот објавува дека главната расправа е завршена, а судот се повлекува на заседание и гласање поради донесување на пресуда.

11.2. Завршни зборови на одбраната

Завршните зборови доаѓаат на крајот на доказната постапка, а ги даваат двете странки или поточно речено и адвокатот како носител на формалната одбрана и субјект во кривичната постапка како стручен помошник на обвинетиот кој е носител на материјалната одбрана. Сликвито кажано патувањето во текот на главната расправа започнало со воведните говори, точка А) а завршува со завршните зборови односно точка Б). Крајот на патувањето за јавното обвинителство е да добие осудувачка пресуда, а за одбраната, секако, ослободителна или најповолна за странката пресуда.

Она што е дадено како ветување во воведниот говор, адвокатот треба да го потврди во завршниот збор. Завршниот збор треба да биде готов оно момент кога се добиени сите потребни податоци од својот клиент. Таа скица адвокатот треба да ја има во својата глава, затоа што ако тоа не е така и тоа не го знае, тогаш нема дестинација, одредиште, компас. Исто како и во воведните говори адвокатот треба да ги истакне јаките точки на својот случај во почетокот и на крајот, а слабите да

бидат ставени во средината од завршниот збор. Треба да се назначат релевантните фкти, правото кое е применливо на тие факти, јаките точки да бидат нагласени, а слабите да бидат објаснети. Адвокатот треба да го наведе планот на сведоците, како кој сведок сведочел со потенцирање на сведоците кои помогнале да се дојде до крајот на патувањето. Треба да биде нагласен кредибилитетот на сведокот (можеби бил сигурен, но и ако бил во заблуда или нешто пропуштил), како и неговото однесување во текот на сведочењето. Тоа се адвокатот треба да го конципира на едноставен јазик, да не користи компликовани зборови. Адвокатот треба да биде сигурен во она што го зборува, а тоа треба да се види од неговиот говор, држање, говорот на телото.

Адвокатот треба да ги сумира доказите, тоа треба да биде сторено на фер и праведен начин, не смее да ги извртува зборовите или погрешно да цитира да не се изгуби смислата. Треба да бидат изведени заклучоци од доказите и сведочењето на сведоците на двете страни, со желба тие исти заклучоци ги изведе и судот. Треба да бидат извлечени слабостите од сведочењето на сведоците на спротивната страна, а треба да се подвлечат јаките страни на своите сведоци. Треба да се остане на планот кој адвокатот го имал на почетокот, затоа што има ветено на почетокот треба сега да покаже на крајот. Одбраната не треба да ја менува својата теорија на случајот. Од теоријата на одбраната може малку да се отстапи ако адвокатот каже: да јавното обвинителство не успеало да ја докаже вината на вашиот клиент. Важно, е адвокатот да започне со најаката страна на случајот и да заврши така. Адвокатот треба на судијата или советот да ги каже своите заклучоци кои се изведени врз основа на сведочењето и доказите.

Целта на завршните зборови, е да адвокатот укаже на судијата односно советот да стигнал на избраната локација. Техниката на презентирање на завршните зборови се состојат во следново:

1. Подготовка (да се разгледа сите докази во нивната целовитост, план во презентацијата на исказите на сведоците, перманентно оценување на исказите);
2. Презентација (јазик, уверливост, доверба);
3. Докази (адвокатот да состави сужеа, да извлече разумни заклучоци, да се соочи со слабостите и на едната и на другата страна, да остане во рамките на својот план и теорија на случајот, да започне и заврши силно, да ги даде фактичките и правните заклучоци).
4. Од исклучителна важност, е ускладеноста на воведните говори со завршните зборови во постапката. „Завршниот збор мора да ја опфати теоријата и темата на адвокатот и мора да биде во согласност со воведниот говор „.
5. Да би била успешна теоријата на завршниот збор мора да биде логична, веројатна и правно валидна „
6. Логична – во смисол да фактите од кои таа се состои да водат кон саканиот заклучок.
7. Веројатна – во смисол да теоријата на случајот се заснова на факти кои веројатно ќе бидат прифатени;
8. Правно валидна – во смисол да завршниот збор мора да води кон саканиот правен исход, што значи да мора да ги опфати законот и фактите.
9. „ Особено, е важно да се започне енергично и да се заврши енергично„